

1.01
Prejeto 12. 3. 2009

UDK 329(497.4)"1918/1919":355.3

Jurij Perovšek*

Politični in idejni pogledi slovenskih strank in državoupravne oblasti na vzpostavitev oboroženih sil 1918-1919**

IZVLEČEK

Na prelomu let 1918/1919 so slovenska politika in slovenski organi državne oblasti oblikovali prepoznaven odnos do vprašanja družbene in politične vloge ter značaja oboroženih sil. Narodna vlada SHS v Ljubljani in tedanje slovenske politične stranke so njihovo vlogo videle v zagotavljanju stabilnih varnostih razmer ter v reševanju vprašanja slovenskih narodnih mej. Že v času obstoja Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (29. oktober-1. december 1918) so na tedanje oborožene sile gledali kot na enote jugoslovanske vojske, vendar so obenem pisali tudi o slovenski narodni vojski. Po oblikovanju Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. decembra 1918 pa so oborožene sile na Slovenskem razumeli v smislu jugoslovanskih oboroženih formacij. Vsi tedanji slovenski državnopolitični dejavniki so se zavzemali za uveljavitev modernega, protimilitarističnega duha nove armade. Kot družbeni in politični dejavnik, ki odločilno varuje življenjske narodnodržavne interese, naj bi nova armada temeljila na humanih, pravičnih in korektnih odnosih med častniki in vojaki.

Ključne besede: oborožene sile, slovenska politika, Narodna vlada SHS v Ljubljani, Deželna vlada za Slovenijo, Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, vprašanje mej

ABSTRACT

POLITICAL AND IDEOLOGICAL STANDPOINTS OF THE SLOVENIAN PARTIES AND STATE ADMINISTRATION AUTHORITIES TO THE ESTABLISHMENT OF THE ARMY 1918-1919

At the turn of 1918, Slovenian politics and Slovenian state administration authorities formed a distinctive attitude to the question of social and political role as well as the character of the armed forces. The SHS national government in Ljubljana and Slovenian political parties saw their role in ensuring a stable security situation and in solving the issues of Slovenian national borders. Already in the time of the State of Slovenes, Croats and Serbs (29 October - 1 December 1918) the armed forces of the time were deemed as Yugoslav Army units, but simultaneously the Slovenian National Army was also written about. After

* Dr., znanstveni svetnik, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000, Ljubljana; e-naslov: jurij.perovsek@inz.si

** Članek je nastal v okviru izvajanja CRP "Znanje za varnost in mir 2004-2010", ki sta ga kot Projekt št. M5-0047 (Slovenske oborožene sile v 20. stoletju, njihovo bojevanje in družbena vloga) financirala Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. / The authors acknowledge the financial support from the state budget by the Ministry of Defence and Slovenian Research Agency (project No. M5-0047).

the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes on 1 December 1918, in Slovenia the armed forces were understood in the sense of Yugoslav armed formations. All of the Slovenian state and political factors at that time argued for the assertion of a modern, anti-militaristic spirit of the new army. As a social and political factor, decisively protecting the vital national interests, the new army was supposed to be based on humane, rightful and proper relations between the officers and soldiers.

Key words: State of Slovenes, Croats and Serbs, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Slovenian politics, SHS National Government in Ljubljana, Provincial Government for Slovenia, armed forces, the question of borders

I

V pričujočem prispevku obravnavamo odnos slovenskega družbenega in političnega vrha do (slovenskih) oboroženih sil v času od razpada Avstro-Ogrske monarhije oziroma nastanka Države Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS), 29. oktobra 1918, do 1. februarja 1919, ko je bilo z vzpostavitvijo Dravske divizijske oblasti (DDO) zaključeno oblikovanje Vojske Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (Kraljevina SHS) na slovenskem ozemlju. Omenjeni časovni zarezi opredeljena pomembno obdobje v slovenski novejši politični in vojaški zgodovini, saj so v tem času Slovenci v okviru Države SHS prvič vzpostavili svojo nacionalno državnost in narodno vojsko,¹ nato pa so se v novi državni skupnosti, Kraljevini SHS, v katero sta se 1. decembra 1918 združili Država SHS in Kraljevina Srbija, soočili z novo narodnoemancipacijsko preizkušnjo. Ta je temeljila tudi v ukinitvi slovenske vojske, 1. februarja 1919, saj je "slovenska vojska /.../ kot povsem samostojna in neodvisna kvaliteta obstajala od razpada stare države (Avstro-Ogrske monarhije - op. J. P.) vse do oblikovanja Dravske divizijske oblasti".²

¹ O tem gl. Jurij Perovšek: Slovenska osamosvojitve v letu 1918 : študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ljubljana 1998 (dalje Perovšek, Slovenska osamosvojitve 1918), str. 77-174.

² Matjaž Bizjak: Slovenska vojska 1918-1919 in formiranje Dravske divizijske oblasti : magistrska naloga. - Ljubljana 2001 (dalje Bizjak, Slovenska vojska 1918-1919), str. 244. Kot opozarja M. Bizjak, "po oblikovanju Dravske divizijske oblasti sicer formalno resda ne moremo več govoriti o slovenski vojski, ker so slovenske enote postale del skupne vojske Kraljevine SHS, vendar so to skupnost predstavljali le poveljujoči srbski general in nekaj srbskih vojaških enot, obe najtežji vojaški bremeni, oskrba vojske in bojevanje na fronti, pa sta bili še naprej v slovenskih rokah. Slovenska vojaška samostojnost, sicer v malce drugačni obliki, se je na tak način podaljševala vse do konca aprila 1919, ko sta ji ponesrečena slovenska ofenziva (na Koroškem - op. J. P.) in uspešna avstrijska protiofenziva dokončno vzeli status samostojnosti" (prav tam, str. 245). Kljub temu se bomo v naši razpravi časovno omejili na 1. 2. 1919, saj so bile tedaj končane priprave za vzpostavitev oboroženih sil Kraljevine SHS na slovenskem ozemlju. To kaže tudi razglas Deželne vlade za Slovenijo z dne 31. 1. 1919. V njem je Deželna vlada na podlagi kraljevega povelja z dne 22. 12. 1918 odredila, da preidejo "vse čete, vsi vojaški zavodi in vse zadeve, kar jih je doslej spadalo pod poveljstvo II. vojnega okrožja (najvišje vojaško poveljstvo na Slovenskem, oblikovano ob nastanku Države SHS - op. J. P.) ... dne 1. februarja t. l. pod poveljstvo poveljnika Dravske divizijske oblasti". (Zapisnik 54. seje Narodne vlade za Slovenijo, z dne 31. januarja 1919. V: Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921, 1. del: od 1. nov. 1918 do 26. feb. 1919. Ljubljana 1998 (dalje Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1), str. 320; Uradni list deželne vlade za Slovenijo, št. XLVI, 3. 2. 1919, Razglas; Slovenska novejša zgodovina : od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848-1992. Ljubljana 2005 (dalje Slovenska novejša zgodovina), str. 193, 194, 212-213.

Najpomembnejši dejavnik v odnosu slovenskega družbenega in političnega vrha do oboroženih sil je bila prva slovenska nacionalna vlada, Narodna vlada SHS v Ljubljani (Narodna vlada). V času obstoja Države SHS je glede na njen konfederativni značaj v Sloveniji samostojno vodila vse politično, vojaško, družbeno in gospodarsko življenje. Na slovenskem ozemlju, ki je bilo pod njeno oblastjo, je bila edina, popolna in pravno najvišja oblast in nosilka slovenske nacionalne suverenosti v Državi SHS.³ Ozemlje, na katerem je izvajala svojo oblast, je z izjemo postojnskega okraja zajemalo nekdanjo deželo Kranjsko in slovenski del nekdanje dežele Štajerske, to je dve tretjini sedanje Republike Slovenije; od drugega ozemlja današnje Slovenije je Prekmurje tedaj pripadalo še madžarski državi, medtem ko so Primorsko na podlagi znanega Londonskega pakta iz leta 1915 sredi novembra 1918 zasedli Italijani.⁴ Po oblikovanju Kraljevine SHS je Narodna vlada 23. decembra 1918 odstopila. Po odstopu je delovala še do 24. januarja 1919, nato pa je njeno mesto prevzela nova Deželna vlada za Slovenijo.⁵

Ob oblikovanju Narodne vlade se je pokazalo, da se je tedanja politika dobro zavedala družbenega in narodnodržavnega pomena oboroženih sil. Vrhovno vse-slovensko politično predstavniško telo, ki je v habsburški monarhiji vodilo boj slovenskega naroda za samoodločbo in ustanovitev neodvisne Države SHS - Narodni svet za slovenske dežele in Istro v Ljubljani -, je namreč na podlagi soglasnega sklepa načelstev vseh tedanjih slovenskih političnih strank, katoliške Vseslovenske ljudske stranke (VLS), liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS) in Jugoslovanske socialnodemokratske stranke (JSDS), 31. oktobra 1918 imenoval slovensko Narodno vlado, ki so jo sestavljali predstavniki vseh treh strank. Prva slovenska nacionalna vlada - Narodna vlada SHS v Ljubljani - je imela 12 upravnih oddelkov, t. i. poverjeništev, med katerimi je bilo tudi poverjenišтво za narodno obrambo. Narodno vlado je vodil predstavnik VLS, nekdanji podpredsednik dunajskega državnega zbora in predsednik njegovega vojnega odseka, Josip vitez Pogačnik, poverjenišтво za narodno obrambo pa je prav tako vodil predstavnik VLS in njen podnačelnik, dr. Lovro Pogačnik. Narodno vlado je še isti dan, ko jo je imenoval Narodni svet, potrdilo Narodno Vijeće v Zagrebu (Narodno Vijeće), vrhovni organ oblasti v Državi SHS.⁶

³ Gl. op. 1.

⁴ O italijanski zasedbi Primorske in odnosu zasedbenih oblasti do slovenskega prebivalstva v obravnavanem obdobju gl. Milica Kacin - Wohinz: Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918-1921. Maribor, Trst 1972, str. 69-109; Damijan Guštin: Dve antantni vojski v Državi SHS - dva odnosa do zmagovalcev? Varnostne dileme v Državi SHS. V: Stiplovsčkov zbornik. Ljubljana 2005, str. 76-79, 83-86.

⁵ Zapisnik 41. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. januarja 1919, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 295-296; Bojan Balkovec: Prva slovenska vlada 1918-1921. Ljubljana 1992 (dalje Balkovec, Prva slovenska vlada), str. 41-42; Jurij Perovšek: Državnopravni in upravopolitični razvoj Slovenije v letih 1918-1921. V: Slovenija od prve svetovne vojne do koroškega plebiscita in Rapalla. Ljubljana 2000 (dalje Perovšek, Državnopravni in upravopolitični razvoj Slovenije 1918-1921), str. 16-17.

⁶ Perovšek, Slovenska osamosvojitve 1918, str. 58-59. Narodna vlada je obsegala naslednja poverjenišтва: poverjenišтво za notranje zadeve (vodil ga je predstavnik VLS dr. Janko Brejc), poverjenišтво za prehrano (vodil ga je predstavnik JDS dr. Ivan Tavčar), poverjenišтво za uk in bogočastje (vodil ga je predstavnik VLS dr. Karel Verstovšek), poverjenišтво za pravosodje (vodil ga je predstavnik JDS dr. Vladimir Ravnihar), poverjenišтво za socialno skrbstvo (vodil ga je predstavnik JSDS Anton Kristan), poverjenišтво za finance (vodil ga je predstavnik JDS dr. Vekoslav Kukovec), poverjenišтво za promet (vodil ga je predstavnik JDS dr. Pavel Pestotnik), poverjenišтво za industrijo in trgovino (vodil ga je predstavnik JDS dr. Karel Triller), poverjenišтво za javna dela in obrt (vodil ga je predstavnik VLS inž. Vladimir Remec), poverjenišтво za poljedelstvo (vodil ga je predstavnik VLS prelat Andrej Kalan),

Narodna vlada je v času obstoja Države SHS storila vse, kar je bilo v njeni moči, da bi vzpostavila in oblikovala samostojen slovenski narodnodržavni vojaški aparat, značilen za vsako urejeno državno in družbeno organizacijo.⁷ Urejala je tudi vrsto drugih vprašanj, ki so bila povezana z vojaškimi zadevami in opravljanjem varnostnih nalog, pri katerih so sodelovali tudi pripadniki oboroženih sil. Na področju vojaških zadev je bila vezana na navodila Narodnega Vijeća le tako, da je morala upoštevati sklep, ki ga je Narodno Vijeće sprejelo zaradi italijanske zasedbe južnoslovenskega ozemlja. Narodno Vijeće je namreč 15. novembra 1918 odredilo, da se "v kraje, ki so jih zasedli Italijani, /.../ naše čete ne smejo odpošiljati". Po tej odredbi, ki jo je poveljstvo II. vojnega odseka v Ljubljani objavilo v Uradnem listu Narodne vlade, so bile zato vojaške enote, "po dislokaciji pred vojno spadajoče v območja, ki so jih na podstavi dogovora o premirju zasedli Italijani", razvrščene "vzhodno od demarkacijske črte, in sicer: lovska bataljona 7. in 20. v Ljubljani, 97. pehotni in 5. strelski polk pa v Novem mestu".⁸ Ob drugih priložnostih pa je bila Narodna vlada vezana na navodila Narodnega Vijeća po lastni pobudi. Do takega primera je prišlo, ko je 18. novembra 1918 obravnavala vprašanje mobilizacije moških, starih 19 do 23 let, ter sklenila, da glede tega "pov. za narodno obrambo stopi osebno v zvezo z dr. Drinkovičem, pov. NV (Narodnega Vijeća - op. J. P.) za narodno obrambo".⁹ V tem smislu gre presojati tudi odgovor, ki ga je dr. Mate Drinković telegramsko poslal generalu Rudolfu Maistru, "da sme poleg letnikov 1895-1899 (to je moških, starih 19 do 23 let - op. J. P.) mobilizirati še toliko drugih letnikov, kolikor jih smatra za potrebne".¹⁰ Ta odgovor Maistru, s katerim se je Narodna vlada seznanila 19. novembra 1918, je seveda veljal tudi zanj, saj je dan kasneje objavila mobilizacijo pripadnikov 7. lovskega bataljona "od letnika 1895. do vštete letnika 1899".¹¹ Sicer pa v vojaških zadevah ni bila vezana na navodila Narodnega Vijeća. 20. novembra 1918 je Uradni list Narodne vlade objavil le naredbo poverjenika Narodnega Vijeća za narodno obrambo, po kateri so imele vse osebe, ki so bile vpisane v seznamu

poverjeništvu za narodno obrambo (vodil ga je predstavnik VLS dr. Lovro Pogačnik) in poverjeništvu za zdravstvo (vodil ga je predstavnik VLS dr. Anton Breclj). Najmočnejša stranka v Narodni vladi je bila VLS, saj je v njej imela sedem svojih predstavnikov (predsednika vlade in šest poverjenikov), sledili pa sta ji JDS s petimi in JSDS z enim predstavnikom (prav tam, str. 81).

⁷ O dejavnosti Narodne vlade na vojaškem področju in oblikovanju slovenske vojske ter njenem delovanju v obravnavanem obdobju gl. Viktor Andrejka: Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prevrata do danes. V: Josip Mal (ur.): Slovenci v desetletju 1918-1928 : zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Ljubljana 1928 (dalje Andrejka, Razvoj vojaštva in vojaški dogodki), str. 269-285; Zdravko Seručar: Vojne akcije u Koruškoj 1918/19 godine : kratak pregled. Beograd 1950, (dalje Seručar, Vojne akcije u Koruškoj), str. 25-51; Metod Mikuž: Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941. Ljubljana 1965 (dalje Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji), str. 57-72, 75-93; Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo 1918-1919. Maribor 1977, (dalje Ude, Boj za severno slovensko mejo), str. 39-119, 149-191; Janez J. Švajncer: Slovenska vojska 1918-1919. Ljubljana 1990 (dalje Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919), str. 27-86, 103-105, 131-139, 143-146, 181-200, 204-209, 214-216, 219-263; Bizjak, Slovenska vojska 1918-1919, str. 42-83, 96-104, 115-127, 135-142, 145-146, 152-160, 162-163, 166, 173-179, 182-188, 192-193, 203-204, 214-216, 218-222, 224-225, 258-260, 270-274; Slovenska novejša zgodovina, 1, str. 192-198, 212, 215-216.

⁸ Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani (dalje UL NV SHS), letnik I, št. 11, 21. 11. 1918, Objava.

⁹ Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I, str. 117.

¹⁰ Zapisnik 19. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 19. listopada 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I, str. 119.

¹¹ UL NV SHS v Ljubljani, št. 10, 20. 11. 1918, Poziv pripadnikom 7. lovskega bataljona.

zagovornikov pri pristojnih civilnih pravosodnih oblasteh, pravico "zastopati tudi pri vojaških sodiščih brez ozira na to ali so vpisane v dosedanje listine vojaških zagovornikov ali ne".¹²

Razen v navedenih primerih Narodno Vijeće v Sloveniji v vojaških zadevah ni izvajalo oblasti. Državno oblast je na tem področju izvajala slovenska Narodna vlada, in sicer prek svojega poverjenišva za narodno obrambo, pa tudi prek drugih organov. Pri tem je dejavnost Narodne vlade zajemala vsa vprašanja, ki sodijo med vojaške zadeve. Tako je že 9. novembra 1918 razglasila splošno mobilizacijo za "vse 18-letne do 40-letne vojake", ki so se morali nemudoma zglasiti "pri svojih slovenskih kadrih v Ljubljani, Borovljah, Celju in Mariboru".¹³ Pomembno pri tem je, da so, na predlog načelnika JDS Ivana Tavčarja, slovenski vojaki takrat prisegali - tako kot vsaki suvereni oblasti - slovenski Narodni vladi.¹⁴ Zato je razumljivo, da je Narodna vlada urejala vprašanja, ki so zadevala položaj slovenskih vojakov in častnikov. Tako je odločala tudi o napredovanju častnikov.¹⁵ Organizirala pa je celo vodenje vojaške duhovniške službe v Sloveniji. Msgr. Janezu Klobovsu je 2. novembra 1918 poverila "vodstvo vseh vojaških duhovnov na slovenskem ozemlju". Pred tem je msgr. Klobovs dobil "tozadevno cerkveno dovoljenje /.../ že od knezoškofa (Antona Bonaventure Jegliča - op. J. P.)".¹⁶

Med ukrepi Narodne vlade, ki so se nanašali na položaj vojakov in častnikov, lahko omenimo še nekatere. Narodna vlada je zagotovila, da je lahko vsaka vojaška oseba potrdila svojo identiteto, kajti sprejela je sklep, "da se izda oboroženim legitimacije".¹⁷ To je pomenilo, da je moral imeti vsak vojak "pri sebi legitimacijo vojnega poveljništva, kateremu je dodeljen v službo". V nasprotnem primeru bi namreč vojaška oblast vsakega, ki bi bil "v vojaški opravi, pa brez pravilne legitimacije, aretirala in kaznovala".¹⁸ Poverjenišvo za narodno obrambo je ustanovilo tudi svoj gospodarski urad (intendanco), da je obstajala "centrala v vseh ekonomično-administrativnih zadevah (preskrba, denarne dotacije) podrejenih oddelkov".¹⁹ Ob tem je odredilo tudi plačo vsem vojaškim osebam. Pristojbine častnikov so ostale začasno "do nove ureditve neizpremenjene". Častnikom so se izplačevali šaržni prejemki in vojna doklada, za vojake in podčastnike pa so izboljšali dnevne denarne prejemke. Po naredbi poverjenišva za narodno obrambo so moštvo in

¹² UL NV SHS, št. 10, 20. 11. 1918, Objava poverjenišva za narodno obrambo.

¹³ UL NV SHS, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo. Opozarjam še na telegramske razglas, ki ga je Narodna vlada 12. 11. 1918 odposlala vsem okrajnim glavarstvom na Spodnjem Štajerskem. Razglas je imel značaj mobilizacijskega ukaza, in sicer za vojake v starosti od 18. do 40. leta. Vojaki so se morali zglasiti v Celju in Mariboru. (Zapisnik 13. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 12. listopada 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 100).

¹⁴ Sklep o zaprisegi slovenskih čet je Narodna vlada sprejela 2. 11. 1918. (Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 59.) O izvršeni zaprisegi vojaštva je na šesti seji Narodne vlade, 6. 11. 1918, poročal njen predsednik Josip Pogačnik. Tega dne je prisegel "kader 17. pešpolka za Narodno v." (Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 78)

¹⁵ Zapisnik 21. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 22. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 127. - Podrobneje o napredovanju častnikov v času obstoja Države SHS gl. Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 45-51.

¹⁶ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 2. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 59.

¹⁷ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 64.

¹⁸ UL NV SHS, št. 12, 23. 11. 1918, Vojaške legitimacije.

¹⁹ UL NV SHS, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo. Pripominjam, da je naredba vsebovala zelo natančna in obširna določila o preskrbi in vzdrževanju vojaških enot.

poddesetniki dobivali "4 (štiri) krone, šarže od desetnika dalje 5 (pet) kron na dan poleg hrane".²⁰ Tako je Narodna vlada sama in v celoti vzdrževala oborožene sile na slovenskem ozemlju. O tem priča tudi ukrep poverjenišva za narodno obrambo, ki je vojaškim osebam strogo prepovedal "kupovanje živeža in materiala". Po oceni poverjenišva je bilo namreč v Ljubljani in v vseh večjih krajih dovolj zalog za primerno oskrbo in vzdrževanje vojaških enot, zato je odredilo, naj "zahtevajo vojaški poveljniki potrebne stvari pri vojaških zalogah po dosedanem načinu".²¹ Učinkovitost in kakovost vzdrževanja in opremljenost vojaških enot je Narodna vlada zagotovila še s tem, da je odobrila "poverjeniku za narodno obrambo /.../ 3 milijone kron kredita za vojaške potrebščine".²²

Poleg ukrepov, povezanih s položajem vojakov in častnikov, je Narodna vlada izvajala tudi demobilizacijo vojaških oseb. Tako je na podlagi njenega sklepa z dne 11. novembra 1918 poverjenik za narodno obrambo odločil, "da se odpuste iz vojaške službe vsi neaktivni častniki razen tistih, ki si jih bo v vojaški službi pridržalo poverjenišvo za narodno obrambo".²³ Vojaškim poveljstvom je ukazal, da morajo iz aktivne službe odpustiti "tiste neaktivne častnike, katerih za izvrševanje vojne službe nujno ne potrebujejo in jih je mogoče nadomestiti z aktivnimi častniki". Ta ukaz se je nanašal predvsem na vse javne uradnike - profesorje, učitelje, sodnike, notarje, železničarje, ki niso bili v železniški službi, poštne uradnike itn. Obenem je poverjenik za narodno obrambo naznanil, da "glede odpusta zdravnikov izide poseben razglas".²⁴ Ta je bil nato objavljen 18. novembra 1918.²⁵

Z demobilizacijo je bilo povezano tudi vprašanje socialnega položaja nepoklicnih častnikov v mirnodobskih razmerah. Narodna vlada je obravnavala tudi to vprašanje, in sicer tako, da je sklenila okrepiti uradništvo, potrebno za delovanje nove državne uprave. Ker je postalo z demobilizacijo mnogo rezervnih častnikov brezposelnih, se je odločila, da jim "pomaga v prehodni dobi med vojaško službo in nastanitvijo v kakem poklicu". V ta namen je pripravila trimesečni tečaj za poštne, železniške in druge uradnike. Častniki, ki so ta tečaj nameravali obiskovati, so dobili po sklepu Narodne vlade v tej dobi polno plačo, po opravljenem tečaju pa bi bili sprejeti v ustrezno državno službo. Častniki, ki se niso potegovali za državno službo, vendar so dokazali, da so začasno brez zaslužka, pa so po sklepu Narodne vlade dobili odpravnino v znesku trimesečne plače.²⁶

Narodna vlada je ukrepala tudi v zvezi s socialnim položajem slovenskih vojaških vojnih invalidov. Zavedala se je namreč, "da je ena njenih prvih socialnopolitičnih nalog rešitev zamotanega vprašanja o preskrbi vojnih invalidov, na-

²⁰ Prav tam.

²¹ UL NV SHS, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo.

²² Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, I, str. 152

²³ UL NV SHS, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo.

²⁴ Prav tam.

²⁵ UL NV SHS, št. 9, 18. 11. 1918, Oklic.

²⁶ UL NV SHS, št. 12, 23. 11. 1918, Rezervnim častnikom. Poleg tega so po naredbi intendantice poverjenišva za narodno obrambo demobilizirani nepoklicni častniki in vojaški uradniki iz slovenskih dežel dobili še "popolne pristojbine za mesec november t. l. (1918 - op. J. P.) - ako jih še niso prejeli drugje - pri svojih slovenskih kadrih v Ljubljani, Borovljah, Celju in Mariboru". (UL NV SHS, št. 7, 15. 11. 1918, Vojaške zadeve) Brezposelni demobilizirani častniki, ki se niso potegovali za državno službo, pa so po naredbi intendantice II. vojnega okrožja SHS v Ljubljani poleg odpravnine v znesku trimesečne plače za dobo treh mesecev dobili tudi "stalno stanarino za mesto ljubljansko in relutum za prehrano". UL NV SHS, št. 15, 30. 11. 1918, Rezervnim častnikom.

dalje vdov in sirot po vojaki, padlih v vojni".²⁷ Poverjeništa za narodno obrambo, finance in socialno skrbstvo so odredila izplačevanje vzdrževalnine družinam, katerih hranitelj je bil ali ujet, ali se še ni vrnil iz vojne ali je bil v aktivni službi narodne vojske, in tudi invalidom, vdovam in sirotam padlih vojakov.²⁸ Vzdrževalnino so izplačevali tudi tistim družinam, "katerih vzdrževalci so se sicer vrnili domov," vendar so bili "zaradi bolezni, ki so si jo nakopali v vojni, nezmožni za delo".²⁹ Poleg tega je Narodna vlada vojaškim vojnim invalidom zagotovila prednost pri podeljevanju službenih mest. Izdala je obširno naredbo o zaposlovanju invalidov v vseh javnih uradih in vseh tistih podjetjih, zavodih, uradih (tudi občinah) in obratih, ki so bili pod državnim nadzorstvom. V tej naredbi ni obšla tudi vprašanja zaposlovanja vojaških vojnih invalidov v zasebnih zavodih in obratih.³⁰

Poleg ukrepanja v zvezi s socialnim položajem demobiliziranih častnikov in vojaških vojnih invalidov je Narodna vlada obravnavala še nekatera vprašanja, ki pa so se neposredno navezovala na področje vojaških zadev. Narodna vlada je namreč zagotovila, da je bilo usklajeno delovanje vseh vojaških, splošnoobrambnih in varnostnih sil. V začetku novembra 1918 je določila, da sodi poleg vojaških enot tudi "Narodna straža v referat oddelka za narodno obrambo, istotako orožništvo, le uporaba orožništva spada v oddelek za notranje zadeve".³¹ "Glede vojaških, gospodarskih in upravnih zadev, nadalje glede pouka in nadzorstva orožniške službe" pa je konec novembra sklenila, da je orožništvo, ki je obdržalo vse svoje pravice, določene še po avstrijskem orožniškem zakonu,³² podrejeno "orožniškim poveljništvom, oziroma Narodni vladi SHS, oddelek za narodno obrambo".³³

Usklajeno delovanje vojaških, splošnoobrambnih in varnostnih sil je Narodna vlada zagotovila še z enotnim ustrojem Narodne brambe (tudi Narodna obrana; Narodne straže) v Sloveniji. Polvojaško organizacijo Narodna bramba je ustanovil že Narodni svet, da bi ob predvidenem umiku avstro-ogrske armade z italijanskega bojišča čez slovensko ozemlje, pa tudi za vzdrževanje javnega reda in miru v obdobju oblikovanja nacionalne državne oblasti, zagotovil ohranitev ustaljenih razmer na Slovenskem. Narodna bramba je bila ustanovljena na podlagi avstrijskega predpisa o vzpostavitvi varnostnih straž iz septembra 1918. Na tej podlagi so nato oblikovali legalne krajevne skupine Narodne brambe, v prvih dneh po 29. oktobru 1918 pa je bila ob pomoči rezervnih častnikov vzpostavljena mreža

²⁷ UL NV SHS, št. 9, 18. 11. 1919, Vojnim invalidom!

²⁸ UL NV SHS, št. 5, 12. 11. 1918, Naredba poverjeništev za narodno obrambo, finance in socialno skrbstvo.

²⁹ UL NV SHS, št. 17, 5. 12. 1918, Naredba poverjeništev za narodno obrambo, finance in socialno skrbstvo. - Naredba je bila podpisana 30. 11. 1918.

³⁰ UL NV SHS, št. 12, 21. 11. 1918, Naredba celokupne Narodne vlade SHS v Ljubljani o zaposlovanju invalidov. - Narodna vlada je sprejela sklep, da "izda obširno naredbo glede zaposlovanja invalidov v državni službi" na 18. seji, 18. 11. 1918. Menila je namreč, "da je treba storiti vse, da se invalidi zaposlijo, če tudi glede dela zmožnosti ne morejo popolnoma nadomestovati zdravih ljudi, in da se rešijo brezdelnosti". - Zapisnik 18. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 18. listopada 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 118.

³¹ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 5. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 76.

³² UL NV SHS, št. 13, 26. 11. 1918, Oklic.

³³ UL NV SHS, št. 11, 21. 11. 1918, Naredba celokupne vlade o prehodni upravi v ozemlju Narodne vlade SHS v Ljubljani. Opozarjam, da je tako kot vojaštvo, tudi orožništvo prisegalo slovenski Narodni vladi. (UL NV SHS, št. 3, 8. 11. 1918, Naredba poverjeništa za narodno obrambo).

kraljevskih Narodnih straž, oddelkov prostovoljcev, ki so skupaj z orožništvom v posameznih krajih vzdrževali javni red in mir.³⁴

Enotni ustroj Narodne brambe je utemeljilo poverjeništvu za narodno obrambo, ki je s posebno naredbo ustanovilo centralni urad Narodne obrane, katerega naloga je bila - da se že obstoječa Narodna bramba ne bi cepila - "*enotno organizirati vso brambo po deželi*", skrbeti za oborožitev, izvežbanje in prehrano mož in častnikov".³⁵ Hkrati s to naredbo je določilo, naj že obstoječe brambne organizacije (Orlov, Sokolov, gasilcev, lovcev itn.) obstajajo še naprej, zaradi enotnosti pa jih je uvrstilo v organizacijo državne obrane. Naredba je za vsak politični okraj določala ustanovitev okrajnega brambnega poveljništva, kateremu je bilo podrejeno sodnookrajno brambno poverjeništvu. Po naredbi so okrajnim brambnim poveljstvom poveljevali častniki, ki jih je imenovala Narodna vlada. Tem častnikom so bile podrejene orožniške postaje, županstva ter poveljstva že obstoječih brambnih organizacij. Narodna (državna) bramba je bila po naredbi dejavna v lastni občini, izjemoma v lastnem političnem okraju, le v skrajni nevarnosti je lahko priskočila na pomoč obmejnim občinam ali političnim okrajem.³⁶

Kmalu po razglasitvi te naredbe je Narodna vlada 14. novembra 1918 sporazumno z Narodnim svetom razpustila vse Narodne straže oziroma Narodne obrane.³⁷ Vendar ta odločitev ni bila v nasprotju z graditvijo vojaškoobrambne in varnostne organizacije v Sloveniji, kot si jo je zamislila Narodna vlada, pač pa je na vojaškem področju razkrivala hitro in ustrezno prilagoditev slovenske oblasti mirnodobskim razmeram. Potem ko je iz Slovenije odšel zadnji kontingent tujih vojakov, je Narodna vlada ocenila, da so Narodne straže v Sloveniji "v popolni meri izvršile svojo dolžnost". Nevarnost pred razkrajajočo se soško armado je minila, predvsem po zaslugi Narodnih straž, ki so omogočile, "da se je prehod te vojske preko Kranjske izvršil v lepem redu in brez posebne škode prebivalstvu in deželi". Razpustitev Narodnih straž oziroma Narodnih obran se je zato po načrtu Narodne vlade ujemala z uvajanjem normalnih mirnodobskih razmer, v katerih je nameravala v polnem obsegu prevzeti vso javno varnost po svojih organih. "S pomočjo orožništva in organiziranega vojaštva" je nameravala "skrbeti za varnost domovine, življenje in last vsakega posameznika in za notranji red in mir po deželi". Zato so morali vsi dotedanji člani Narodnih straž izročiti vse orožje in strelivo najbližji orožniški postaji.³⁸

Narodna vlada je obravnavala tudi druga vprašanja vojaške narave. Tako je bilo njeno poverjeništvu za narodno obrambo tisti organ državne oblasti, ki je bil v Državi SHS pristojen za pregled nad vsemi obstoječimi vojaškimi enotami in kadrovske sestavo oboroženih sil na slovenskem ozemlju. To razberemo iz razglašene poveljstva za narodno obrambo, v katerem je poverjeništvu ukazalo vsem štacijskim poveljstvom II. vojnega odseka, da morajo sporočiti intendanci tega odseka v Ljubljani, kateri pododdelki, formacije in vojaški zavodi so jim podrejeni, kdo je poveljnik teh oddelkov ter koliko častnikov, uradnikov, častniških oziroma uradniških aspirantov je pododdelkom pridelenih. Obenem s številom častnikov, urad-

³⁴ Slovenska novejša zgodovina, str. 193.

³⁵ UL NV SHS, št. 4, 9. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno brambo.

³⁶ Prav tam.

³⁷ UL NV SHS, št. 7, 15. 11. 1918, Razglas Narodne vlade; Slovenski narod (dalje SN), št. 269, 14. 11. 1918, Razpust narodnih straž.

³⁸ UL NV SHS, št. 7, 15. 11. 1918, Razglas Narodne vlade.

nikov, častniških in uradniških aspirantov so morala štacijska poveljstva sporočiti še njihovo ime in čin ter navesti, kdaj in od koga so jim bili dodeljeni. Tudi vsa vojaška poveljstva, vsi pododdelki formacije in vsi vojaški zavodi so morali intendanci II. vojnega odseka sporočiti, kdo je poveljnik oddelka (poveljstva, formacije itn.), koliko častnikov (uradnikov, častniških oziroma uradniških aspirantov) je oddelku pridelenih, njihovo ime in čin, podatke o njihovi dodelitvi ter številčno stanje moštva.³⁹ Konec novembra 1918 je bilo v sestavi II. vojnega odseka po seznamu 12.375 častnikov in vojakov. Tedanja slovenska vojska je imela 2 generala, 47 štabnih (višjih) oficirjev, 962 oficirjev in 11.364 vojakov. V njeni oborožitvi je bilo 21.347 pušk, 857 strojnic, 538 topov in 7 letal. Poleg tega je bilo v njenem sestavu tudi 1797 konj, 2232 voz in 417 avtomobilov. Ob tem je treba upoštevati, da je bila dejanska moč slovenske vojske večja, saj je bilo pod neposrednim poveljstvom II. vojnega okrožja še 1773 srbskih oficirjev in vojakov - nekdanjih avstrijskih vojaških ujetnikov, ki jih je tudi treba prišteti k oboroženi sili, s katero je razpolagala Narodna vlada.⁴⁰ Poveljstvo II. vojnega odseka, ki je bilo najvišje vojaško poveljstvo v Sloveniji, je vodil podmaršal v vojski Narodnega Vijeća Nikola pl. Ištvanović, podrejeno pa je bilo slovenski Narodni vladi.⁴¹ Tako je "slovenska vojska ostala v pristojnosti Narodne vlade za Slovenijo in njenega poverjenišva za narodno obrambo, dejansko poverjenika dr. Lovra Pogačnika".⁴²

Narodna vlada je svojo državno oblast na vojaškem področju utemeljila tudi v vojaškokazenskem pravosodju. Tako je že v prvi naredbi, ki jo je objavil njen Uradni list, razglasila, da "vsi dosedanji zakoni in vse dosedanje naredbe ostanejo še nadalje v veljavi, enako vse narodne vojaške in civilne oblasti ter uradi, dokler vlada drugače ne ukrene".⁴³ To pa je Narodna vlada storila kmalu zatem. Že 5. novembra 1918 je ustanovila "vojaško sodišče SHS v Ljubljani", ki je začelo delovati naslednjega dne.⁴⁴ V pristojnosti tega sodišča so bila "vsa kazniva dejanja vojaških oseb na slovenskem ozemlju razen dejanj ententnih čet".⁴⁵ Ustanovitev vojaškega sodišča je bila pomembno dejanje, kajti narekovala je spremembo nekaterih zakonov iz avstro-ogrškega vojaškega kazenskega zakonika. S tem je Narodna vlada na vojaškem področju opravljala tudi zakonodajno dejavnost. Poverjenišvo za narodno obrambo je določilo, da preide funkcija javnega tožilca za vse vojaške osebe "na vojaškega pravdnika Narodne vlade SHS, ki je naravno podrejen poverjeniku za narodno obrambo". Razveljavilo je tudi določila vojaškega kazenskega zakonika, ki so zadevala pristojnost vojaškega poveljnika, ter preneslo te pravice (to je pravico kazenskega zasledovanja, odredbe preventivnega zaporja, ustavitve postopka in pravico obtožbe) neposredno na vojaškega pravdnika Narodne vlade. Poleg tega je združilo prejšnji divizijsko in brigadno sodišče v eno vojaško sodišče, pristojno za dejanja, ki so zahtevala kazenski pregon. Določilo je tudi sedeže vojaških sodišč na slovenskem ozemlju - in sicer v Ljubljani in Mariboru. Mariborsko vojaško sodišče je bilo pristojno za osebe iz štajerskega obmejnega po-

³⁹ UL NV SHS, št. 6, 14. 11. 1918, Vojaške zadeve.

⁴⁰ Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 71-72.

⁴¹ Seručar, Vojne akcije, str. 28; Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 28-29.

⁴² Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 29.

⁴³ UL NV SHS, št. 1, 4. 11. 1918, Državljeni!

⁴⁴ UL NV SHS, št. 2, 6. 11. 1918, Naredba poverjenišva za narodno obrambo.

⁴⁵ Prav tam.

veljstva v Mariboru, ljubljansko pa za osebje iz preostalega dela II. vojnega okrožja ter iz koroškega obmejnega poveljstva v Borovljah.⁴⁶

Dejavnost Narodne vlade na vojaškem področju lahko ponazori še položaj že omenjenih srbskih častnikov in vojakov na Slovenskem novembra 1918.⁴⁷ 6. novembra 1918 je namreč iz avstrijskega vojnega ujetništva v taborišču Gröding blizu Salzburga z vlakom v Ljubljano prispel transport srbskih častnikov in vojakov, ki so se nastanili v Ljubljani in ostali v Sloveniji. Častniki in vojaki iz tega transporta in srbski vojaški ujetniki, ki so se na poti iz drugih ujetniških taborišč v Avstriji ustavili v Ljubljani in ostali v Sloveniji, so bili novembra 1918 organizirani kot Poveljstvo srbskih čet v Ljubljani.⁴⁸ Iz njih je bil v drugi polovici novembra 1918 z odobritvijo srbske vlade in Narodnega Vijeća ustanovljen 26. pehotni polk Poveljstva srbskih čet v Ljubljani.⁴⁹ Enote takratnega Poveljstva srbskih čet v Ljubljani so "delovale po nalogu ali v soglasju z Narodno vlado v Ljubljani in sodelovale s slovenskimi vojaškimi enotami, ki jih je ustanovila Narodna vlada".⁵⁰ Srbski vojaki in častniki so bili za Narodno vlado nedvomno dobrodošli, saj so se s tem povečale vojaške enote, s katerimi je razpolagala. Zato je tudi podpirala in vzdrževala poveljstvo srbske vojske v Ljubljani in že 10. novembra 1918 svojemu poverjeniku za narodno obrambo Lovru Pogačniku odobrila "izplačilo 10.000 kron za opremo srbskih častnikov".⁵¹ Slovenska Narodna vlada je srbske vojake uporabljala kot antantno vojsko. Srbski vojaki so Slovencem naredili nekaj velikih uslug, zlasti podpolkovnik Stevan Švabić, ki je 14. novembra 1918 pri Vrhniki s svojim ultimatom ustavil prodiranje Italijanov proti Ljubljani. Pri tem je svojo enoto predstavil kot enoto srbske redne in s tem antantne vojske.⁵² Naj še dodamo, da je takrat Narodna vlada vsekakor težila k temu, da bi razpolagala s čim več vojaki. V tem smislu je treba razumeti njen sklep z dne 6. novembra 1918, da vzame "v svojo službo češko legijo, broječo približno 3.500 mož in jo plača enako kakor domače vojaštvo".⁵³ Ta sklep tudi primerno dopolnjuje podoba o delovanju Narodne vlade na vojaškem področju.⁵⁴

⁴⁶ UL NV SHS, št. 15, 30. 11. 1918, Naredba poverjeništvu za narodno obrambo. Naredba je poleg omenjenih sprememb vsebovala še druge določbe, ki so spreminjale prejšnja določila avstro-ogrškega vojaškega kazenskega zakonika glede odobritve ter odrejanja preventivnega oziroma preiskovalnega zapora. Na novo je opredelila tudi sestavo in delovanje vojaškega sodišča.

⁴⁷ Od 1773 srbskih častnikov in vojakov, ki so bili novembra 1918 na območju Slovenije, je bilo 81 oficirjev, 223 podoficirjev in 1469 vojakov. Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 72.

⁴⁸ Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 109-110, 113. Gl. tudi Seručar, Vojne akcije u Koruškoj, str. 28 in Momčilo Zečević: Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917-1921 : od majniške deklaracije do vidovdanske ustave. Maribor 1977 (dalje Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje), str. 205.

⁴⁹ Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje, str. 205; Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 110, 111, 113, 265.

⁵⁰ Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje, str. 205.

⁵¹ Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 95.

⁵² Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 111-113, 264-265. Podrobneje o srbskih častnikih in vojaki na Slovenskem v novembru 1918 gl. str. 109-117, 264-266.

⁵³ Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 79. - O češki legiji gl. tudi Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 267-268.

⁵⁴ V tej zvezi lahko opozorimo tudi na sklep, ki ga je Narodna vlada sprejela 7. 11. 1918. Češkemu in srbskemu vojaštvu se je odločila izdati "strogo povelje", da je podrejeno "izključno Nar. vl.", ne pa kakemu drugemu organu na slovenskem ozemlju, konkretno Narodnemu svetu. - Zapisnik seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 7. listopada 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 82.

Poleg dejavnosti, ki jo je Narodna vlada namenila vzpostavitvi in organiziranosti sistema oboroženih sil kot sestavnega dela urejene državne in družbene strukture, je odločala tudi o njihovi operativni uporabi na severnem koroškem in štajerskem bojišču.⁵⁵ Opredelila se je tudi glede narodnopolitičnega značaja oboroženih sil, ki so bile oblikovane oziroma so delovale na slovenskem ozemlju od 29. oktobra 1918 do 1. februarja 1919. V času obstoja Države SHS je v glavnem uporabljala pojma "vojaštvo" in "vojaki",⁵⁶ govorila pa je tudi o pripadnikih "narodne vojske".⁵⁷ Konec novembra 1918, ko so v bojih na Koroškem sodelovale tudi srbske enote, pa se začel pojavljati oznaka "jugoslovanske čete".⁵⁸ Po oblikovanju Kraljevine SHS se je pri omenjanju vojaških enot, častnikov in vojakov uveljavila oznaka "jugoslovanski".⁵⁹ Ob tem v noti, ki jo je Narodna vlada 24. decembra 1918 poslala koroški deželni vladi in državnemu uradu za zunanje zadeve Nemške Avstrije, zasledimo tudi oznake "srbske in jugoslovanske čete" oziroma "srbski in jugoslovanski oddelki".⁶⁰ Pri tem je možno, da je Narodna vlada z imenovanjem jugoslovanskih čet ob srbskih, mislila tudi na tedanje slovenske vojaške enote. Kot smo videli, je govorila tudi o narodni vojski, zavest o obstoju slovenskih oboroženih sil pa je v začetku leta 1919 živela tudi pri Deželni vladi za Slovenijo. To potrjuje njena zahvala nekdanjemu načelniku generalnega štaba II. vojnega okrožja, podpolkovniku Milanu Ulmanskemu, ko je po vzpostavitvi Dravske divizijske oblasti prešel v civilni poklic. V pismu, ki mu ga je poslala 17. februarja 1919, mu je namreč ob slovesu "od slovenske narodne vojske" izrekla najtoplejše priznanje.⁶¹

Kljub poudarjenemu organizacijskemu in operativnemu delu na vojaškem področju se je Narodna vlada opredelila tudi glede družbenega in političnega značaja oboroženih sil. Po oblikovanju Kraljevine SHS je podprla zamisli za uveljavitev modernega, protimilitarističnega duha nove armade, na podlagi katerega bi bile oborožene sile pomemben dejavnik demokratičnega življenja in vplivna družbeno-

⁵⁵ O tem gl. podrobneje Andrejka, Razvoj vojaštva in vojaški dogodki, str. 278-284; Seručar, Vojne akcije u Koruškoj, str. 33-49; Mikuž, Slovenci v stari Jugoslaviji, str. 83-93; Ude, Boj za severno slovensko mejo, str. 137-139, 150-169; Švajncar, Slovenska vojska 1918-1919, str. 75-79; Damijan Guštin: Die Formierung der Streitkräfte und die Reaktion der Bevölkerung auf die Bildung von Nationalstaaten. V: Die Kärntner Volksabstimmung 1920 und die Geschichtsforschung : Leistungen, Defizite, Perspektiven / Herausgegeben von Hellwig Valentin, Susanne Haiden und Barbara Maier im Auftrag des Landes Kärnten. Klagenfurt, 2001 (dalje Guštin, Die Formierung der Streitkräfte), str. 263-265, 269-271; Bizjak, Slovenska vojska 1918-1919, str. 122-134; Slovenska novejša zgodovina, str. 196-198, 215-216.

⁵⁶ Zapisnik Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 6. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 79, Zapisnik 12. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 11. novembra 1918, prav tam, str. 98, Zapisnik 13. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 12. listopada 1918, prav tam, str. 100, Zapisnik 21. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 22. novembra 1918, prav tam, str. 126.

⁵⁷ Zapisnik 11. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 10. listopada 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 93.

⁵⁸ Zapisnik 25. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 28. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 142, Zapisnik 26. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, dne 30. novembra 1918, prav tam, str. 147.

⁵⁹ Zapisnik 28. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 4. decembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 164; SN, št. 307, 28. 12. 1918, Nota narodne vlade proti koroškemu Landerausschussu, št. 309, 31. 12. 1918, Nota narodne vlade proti koroškemu Landerausschussu, št. 15, 18. 1. 1919, Protestna nota zaradi dogodkov na Koroškem.

⁶⁰ SN, št. 307, 28. 12. 1918, Nota narodne vlade proti koroškemu Landerausschussu, št. 309, 31. 12. 1918, Nota narodne vlade proti koroškemu Landerausschussu.

⁶¹ Zapisnik 62. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 17. februarja 1919, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 376.

kulturna institucija. Povod za njeno opredelitev v tem vprašanju je bil nastop srbskega polkovnika Milana Pribičevića na 38. seji Narodne vlade 23. decembra 1918. Pribičević, ki mu je bila poverjena organizacija vojaštva v Ljubljani, je o značaju bodoče jugoslovanske vojske poudaril naslednje: Vsi "si moramo biti na jasnem, da bo imela nova armada res korenine v ljudstvu in da bo vladalo pravo razmerje med vsemi državljani države (Kraljevine - op. J. P.) SHS, ki je pogoj za pravo razmerje vojaštva med seboj. /.../ Kar se tiče vojaštva je treba najprej omeniti v splošnem, da bo nova armada res meščanska, ljudska armada, da ne bo nikak militarizem, ampak da bo vojak državljan in da se bo vojaška služba uredila tako, da bo vojak mislil na vojašnico nazaj s hvaležnostjo v srcu in pripovedoval z veseljem svojim rojakom v vasi, česar se je naučil v vojašnici in kako je tam živel. Nova armada bo stala namreč na popolnoma drugačni podlagi, kakor sedanja. Aktivna vojaška služba bo trajala 6 mesecev. Ne bo se pa dogajalo, da bi bili vojaki tako zanemarjeni, kakor so sedaj, zašiti, v bolnicah brez srajce, brez odeje na postelji, umazani, bolniki, ležeči na postelji v svoji vrhnji obleki. Vojak mora biti oskrbljen počeno s hrano, lepo obleko in čedno posteljo. On ne bo samo ekserciral, ampak bo tudi imel v vojašnici pripomočke za izobrazbo, n. pr. kurze za analfabete, predavanja različne vsebine. (O gospodarskih vprašanjih, predavanja splošno-poučnega značaja itd.) Vojašnica bo tudi skrbela za razvedrilo s tem, da se bo med vojaki gojilo petje in plemenita duševna zabava. Častniki in izobraženci v armadi bodo do neukih tovarišev v istem razmerju, kakoršnja vlada čisto naravno med bolj izobraženimi in manj izobraženimi člani naroda v civilu. Zaenkrat se bo ustanovilo 6. polkov: v Splitu, Banjaluki, Karlovcu, Zagrebu, Petrovaradinu in Ljubljani. Polki bodo nosili imena ne kakih vojaških dostojanstvenikov, ampak mož, ki jih časti ves narod kot svoje dobrotnike.

Armado pa moramo imeti, ker moramo celemu svetu dokazati, da nam je nadvse resna stvar, ne popustiti v nobenem oziru od naših aspiracij na zapadu proti Italiji, in da smo pripravljeni zastaviti vse za ta cilj, da se združimo vsi bratje v eni državi.

Da pa se ta cilj doseže in ljudstvu dejansko pokaže, da je nova armada nekaj čisto drugega, kakor prejšnja avstrijska armada, mora sodelovati vsak, kdor novi čas razume. Voditelji naroda naj vstopajo v armado; člani uglednih rodbin naj pošljejo svoje sinove k vojakom; nar. vlada, njeni organi in duhovščina naj pojasnjuje ljudstvu, kako je s to stvarjo. Glede duhovščine je govoril že z nadškofom dr. Bauerom v Zagrebu in se bo oglasil tudi pri dr. Jegliču. Vojaki, ki so se v Avstriji odtegovali vojaški službi, naj zlasti vstopijo v novo armado."⁶² Kot je navedeno v sejnem zapisniku, so "govoru polkovnika Pribičevića /.../ sledili z odobravanjem vsi poverjeniki brez razlike in obljubili sodelovanje v njegovem smislu".⁶³ Seji so prisostvovali predstavniki VLS in JDS, medtem ko je bil predstavnik JSDS odsoten. Tako lahko rečemo, da so predstavljena stališča podpirali v obeh največjih slovenskih političnih strankah. Ob drugih priložnostih je podobna načela zagovarjala tudi JSDS.

⁶² Zapisnik 38. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 23. decembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 210, 211.

⁶³ Prav tam, str. 212.

II

Poleg Narodne in Deželne vlade so svoje poglede na vojaško problematiko in vprašanje oboroženih sil posebej oblikovale tudi slovenske politične stranke. Temu področju družbenega in političnega življenja je največ pozornosti namenila liberalna JDS. Ko je 28. oktobra 1918 v Zagrebu 25. domobranski pehotni polk prisegel Narodnemu Vijeću, je glasilo JDS Slovenski narod 29. oktobra - na dan ustanovitve Države SHS - navdušeno poročal, da že imamo "narodno vojsko".⁶⁴ Liberalci so novo oblikovane vojaške enote - tako v Državi SHS kot na Slovenskem - največkrat razumeli kot enote jugoslovanske vojske,⁶⁵ čeprav je Slovenski narod konec oktobra in v začetku novembra 1918 pisal tudi o (slovenski) narodni vojski;⁶⁶ zavzel se je še za slovenski poveljevalni jezik v oboroženih enotah namesto prejšnjega nemškega poveljevalnega jezika.⁶⁷ Po oblikovanju Kraljevine SHS in prihodu prvih enot redne srbske vojske na slovensko ozemlje, je kot "naše vojaške sile" še vedno razumel tudi tiste, ki so jih predstavljali slovenski častniki in so bile pod poveljstvom slovenske Narodne vlade,⁶⁸ ločeval pa je tudi med srbskimi in "našimi" oziroma srbskimi in slovenskimi vojaškimi enotami.⁶⁹ 11. januarja 1919 je za slovenske vojaške enote, ki so se bojevale na Koroškem, nedvoumno uporabil oznako "prva narodna vojska Slovencev".⁷⁰ Kljub temu pa so, tako kot v času Države SHS, po oblikovanju Kraljevine SHS v pisanju Slovenskega naroda prevladovale oznake (jugoslovanska) narodna vojska.⁷¹ Liberalni tabor je ob upoštevanju dejanskega stanja glede narodnostnega značaja takratnih oboroženih enot na slovenskem ozemlju v zvezi s tem vprašanjem uveljavljal svoj jugoslovanski unitaristični narodnopolitični program;⁷² le-ta je, kar je zadevalo oborožene sile, po prvdecembrskem združitvenem aktu temeljil tudi v upoštevanju novega jugoslovanskega državnega okvira, ki je nastal z oblikovanjem Kraljevine SHS. Slovenski narod zato verjetno ni komentiral ukinitive II. vojnega okrožja in vzpostavitev Dravske divizijske oblasti, pač pa je le objavil vest o njenem oblikovanju.⁷³

⁶⁴ SN, št. 253, 29. 10. 1918, Narodno vojsko imamo.

⁶⁵ SN, št. 256, 31. 10. 1918, Praznik narodove svobode dne 29. oktobra 1918 v Ljubljani, št. 258, 2. 11. 1918, Vojaštvo v Celju v naših rokah, št. 259, 3. 11. 1918, Priznana jugoslovanska armada, št. 260, 4. 11. 1918, Tujerodni (neslovanski) častniki in vojaki, prav tam, Poveljnik jugoslovanskega brodogva, prav tam, Dnevne vesti. *Poveljnik jugoslovanske mornarice Ljubljančan*, št. 261, 5. 11. 1918, Dnevne vesti. *Prisega vojaštva Jugoslavije*, št. 263, 7. 11. 1918, Slovesna zaprisega vojaštva novomeškega okraja; št. 264, 8. 11. 1918, Slavnostna ustanovitev Narodne obrane v Dol. Toplicah, št. 279, 25. 11. 1918, Mariborska mestna straža razorožena.

⁶⁶ SN, št. 256, 31. 10. 1918, Deželna vlada v rokah narodne armade, št. 261, 5. 11. 1918, Stacijsko poveljstvo v Gorici, št. 263, 7. 11. 1918, Začasna ureditev službenih prejemkov narodne vojske.

⁶⁷ SN, št. 263, 7. 11. 1918, Dnevne vesti. *Slovenski poveljevalni jezik*.

⁶⁸ SN, št. 293, 10. 12. 1918, Dnevne vesti. *Pogajanja v Ljubljani*.

⁶⁹ SN, št. 298, 16. 12. 1918, Narodni praznik v Ljubljani; št. 11, 14. 1. 1919, Bitka pri Področici.

⁷⁰ SN, št. 9, 11. 1. 1919, Prva narodna vojska Slovencev.

⁷¹ SN, št. 294, 11. 12. 1918, Reorganizacija jugoslovanske vojske, št. 296, 13. 12. 1918, General Krsto Smiljanić, št. 299, 17. 12. 1918, Narodni praznik v Mariboru. Pripominjam, da so se decembra 1918 pripadniki častniškega zbora II. vojnega okrožja v Ljubljani opredelili kot jugoslovanski častniki. (SN, št. 295, 12. 12. 1918, Izjava jugoslovanskih častnikov)

⁷² O liberalnem unitarističnem in centralističnem narodnopolitičnem programu v tem času gl. podrobneje Jurij Perovšek: Liberalizem in vprašanje slovenstva : nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1919. Ljubljana 1996 (dalje Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva), str. 28-127.

⁷³ SN, št. 27, 1. 2. 1919, Dnevne vesti. *Podravska divizija*.

V liberalnem taboru so se na vprašanja, neposredno povezana s problematiko oboroženih sil, najprej odzvali v zvezi z organiziranjem Narodne obrane. Dan po ustanovitvi odbora za Narodno obrano, 28. oktobra 1918 v Ljubljani,⁷⁴ se je tajnik načelstva JDS dr. Pavel Pestotnik v Slovenskem narodu zavzel, naj bi bila zasnovana tako, da "postane zarodek poznejše narodne milice". Njena organizacija bi temeljila v že obstoječem javnoobrambnem sistemu po slovenskih deželah in v obstoječem policijskem in žandarmerijskem aparatu po mestih in na deželi.⁷⁵ Pestotnikov poziv, naj se na Slovenskem čim preje vzpostavi Narodna obrana, je podprl eden najvidnejših organizatorjev slovenskega gasilstva Fran Barlè s predlogom, da bi se pri njenem oblikovanju oprli tudi na gasilstvo. Opozoril je, da je "gasilstvo /.../ ena največjih discipliniranih organizacij ter ima po večini za svoje člane bivše vojake, ki so s pomočjo Sokola, Orla, orožništva, občine, učiteljstva in duhovščine sposobni v najkrajšem času izvežbati svoje člane za narodno obrambo".⁷⁶ Nadaljnja razmišljanja o Narodni obrani je prekinila njena razpustitev sredi novembra 1918.

Liberalci so že zelo zgodaj načeli tudi vprašanje družbenega položaja in značaja oboroženih sil. Načelnik JDS in ljubljanski župan Ivan Tavčar je na javnem shodu Narodne obrane, 2. novembra 1918 v Ljubljani, poudaril, da mora biti "v novi demokratični državi /.../ vojaška oblast ločena od civilne".⁷⁷ Slovenski narod je dva dni kasneje podprl še resolucijo o tujerodnih častnikih in vojaki, ki so jo sprejeli na shodu. Resolucija, ki jo je predlagal član načelstva JDS Adolf Ribnikar, je zahtevala, naj se tujerodni častniki in vojaki sproti in nemudoma s slovenskega ozemlja pošljejo v domovino.⁷⁸ Slovenski narod je k temu še dodal, da je povsem nesprejemljiva misel, da bi morda "tujerodni častniki kot ostanki starega sistema pod firmo jugoslovanske kokarde opravljali v jugoslovanski vojski kake posle, ali pa še celo odločilne posle. Naravna pamet nam pove, da ljudje, ki so najmanje indiferentni proti našim interesom, ali pa nas celo mrzijo in so preje postavljali vislice za nas, ne morejo nam ničesar koristiti, pač pa v gotovih slučajih neizmerno škodovati, da torej ne moremo imeti niti pičice zaupanja do njih. Taka škoda se je v posameznih slučajih že zgodila. Ravnotako mislimo, da bi našim kazinarjem (mišljeni so obiskovalci ljubljanske Kazine, do leta 1918 zbirališča Nemcev, zlasti častnikov, in nemškutarjev - op. J. P.) in domačim Nemcem že njih lastna čast in instinkt morala povedati, da ni zanje v jugoslovanski vojski primernege mesta. Želimo, da se mirno, na kulturne in dostojen način ločijo od nas in mi od njih. Jugoslovani smo pokazali, da ne delamo sile nikomur in ne skrivimo nobenega lasu, hočemo pa v svoji vojski biti sami med seboj, razumejo pa naj tudi drugi naše mišljenje."⁷⁹ Slovenski narod je pisal tudi o moralni podobi častnikov. Opozarjal je, da je "oficirski zbor /.../ veren odsev naše družbe in javnosti: Kakoršnja je ta, taka bo naša armada. Ozdravimo našo celo družbo boleznimi nerednosti, lenobe, pijančevanja, kartanja, nediscipliniranosti in naša vojska bo tudi takoj dobra." Narod je torej zahteval neoporečno vedenje častnikov in vojakov in "tovariške raz-

⁷⁴ SN, št. 253, 29. 10. 1918, Ustanovitev odbora za narodno obrano.

⁷⁵ SN, št. 253, 29. 10. 1918, dr. Pavel Pestotnik, Narodna obrana.

⁷⁶ SN, št. 258, 2. 11. 1918, F.(ran) Barlè, Narodna obrana.

⁷⁷ SN, št. 259, 3. 11. 1918, Prvi shod v svobodni Jugoslaviji!

⁷⁸ Prav tam.

⁷⁹ SN, št. 260, 4. 11. 1918, Tujerodni (neslovanski) častniki in vojaki.

mere" med njimi.⁸⁰ Za vzpostavitev dobro organizirane in disciplinirane vojske so se zavezali tudi podčastniki ljubljanske garnizije, ki so se na dan združitve v Kraljevino SHS, 1. decembra 1918, zbrali na shodu v Ljubljani.⁸¹

Pivrženci liberalne politike so razmišljali tudi o vprašanju uporabe oboroženih sil. Potrebo po njej so videli zaradi nerešenega vprašanja narodnih mej. Zagovarjali so vojaško zasedbo Koroške in odpor proti italijanski zasedbi Primorske.⁸² Slovenski narod je ob tem objavil še več mnenj različnih avtorjev, ki so zagovarjali vojaški poseg na Koroškem in proti Italiji ter pozivov za udeležbo pri posegu na Koroškem.⁸³ Med vidnejšimi liberalno usmerjenimi avtorji je izstopal publicist in pravnik dr. Rudolf Krivic, ki je opozarjal, da bo Koroška za Slovence izgubljena, če je ne bodo vojaško zasedli. "Napačno računamo in se zanašamo," je zapisal v članku Usodepolni računi, "da bomo napram Nemški Avstriji na mirovni konferenci dobili take meje, kakršne bomo hoteli. Kakšna zmota, kakšno nepoznavanje mednarodnih odnošajev! Prvič: Takega zagotovila nimamo v roki in za njim ne stoji do danes nobena izvršna sila. Drugič: Če nam na mirovni konferenci tudi priznajo take meje, kakor jih samo hočemo, nam s tem še nikdo ničesar ni dal. Kajti velik razloček je med: 'pravico imaš do te in te meje' ter 'v rokah imaš mejo!' Če ne bomo imeli ozemlja, ki je naše, že v dobi mirovne konference tudi resnično v rokah, tedaj se mu kar odpovejmo. Saj si morda vendarle ne domišljujemo, da bo kdo za nas pošiljal mednarodno ekspedicijo proti Nemški Avstriji. Ako pa bi sami po mirovni konferenci hoteli z vojaškimi operacijami proti Nemški Avstriji zasesti priznano nam ozemlje, si pa moramo biti svesti, da tega podjetja ne bo nihče prijazno gledal, ker bi ta naš korak po sklenjenem miru bil povod za nemire in malo vojno, ki je Evropa ne bo voljna trpeti." Zato je možna samo ena pot: "Če hočemo imeti slovenski Korotan, ga moramo zasesti!"⁸⁴ Takega mnenja so bili tudi na shodu zaupnikov Jugoslovanske demokratske stranke 5. januarja 1919 v Ljubljani. Shod je poudaril nujno potrebo, "da se zasede vsa koroška Slovenija po našem vojaštvu in se tam uvede naša uprava". Vlado v Beogradu je prosil, naj takoj ukrepa v tej smeri, pozval pa je tudi "vse Slovence, da se pridružijo akciji naše samopomoči, da rešimo zibelko Slovenstva, naš Korotan". Shod je še pozdravil "odločno nastopanje štajerskih Slovencev, ki so nam zagotovili severno mejo na Štajerskem", beograjsko vlado in Narodno vlado v Ljubljani pa pozval, "da reši nesrečne naše brate v Prekmurju".⁸⁵ Omenjeni poziv je bil izrečen v času, ko je

⁸⁰ SN, št. 9, 11. 1. 1919, Prostovoljna disciplina časopisja.

⁸¹ SN, št. 291, 7. 12. 1918, Dnevne vesti. *Sestanek jugoslovanskih podčastnikov*.

⁸² SN, št. 307, 28. 12. 1918, Dr. R.(udolf) Krivic, Usodepolni računi; št. 2, 3. 1. 1919, Dr. Ivan Tavčar, Naše bolezni, II.

⁸³ SN, št. 296, 13. 12. 1918, Mi smo pripravljani! Naše meje hočemo braniti z orožjem!, št. 309, 31. 12. 1918, Vsi na shod radi Koroške!, št. 1, 2. 1. 1919, Na pomoč Koroški!, št. 2, 3. 1. 1919, Slovenski prostovoljci napreji!, št. 5, 7. 1. 1919, Vladislav Fabjančič, Bodimo realni, št. 6, 8. 1. 1919, Slovenci! Jugoslovani!, št. 7, 9. 1. 1919, Pod orožje!, št. 10, 13. 1. 1919, F. P., Iz pisma jugoslovanskega legijonarja, št. 12. 15. 1. 1919, Milan Plut, Resnica o tržaškem pešpolku.

⁸⁴ SN, št. 307, 28. 12. 1918, Dr. R.(udolf) Krivic, Usodepolni računi.

⁸⁵ SN, št. 4, 6. 1. 1919, Sestanek zaupnikov JDS. - Volja po vojaškem posegu na Koroškem je bila v liberalnem taboru nesporna, čeprav je kasneje vidni liberalni politik dr. Vladimir Ravnihar (na prelomu let 1918/1919 je bil eden od štirih podpredsednikov JDS in poverjenik za pravosodje v slovenski Narodni vladi) v svojih spominih utemeljeno opozoril na njeno realno težo. Ugovarjal je namreč stališču, po katerem naj "bi bili takoj po prevratu zasedli Koroško, tako kakor je bil to tako uspešno storil stotnik (major - op. J. P.), kasnejši general Majster na Štajerskem in noben vrag nas ne bi premaknil z zasedenega ozemlja. To je zelo hipotetično rečeno. Kaj bi ukrenila antanta v tem primeru? Koroška je bila drugačen problem, kakor Štajerska. Na pomisleke dra. Tavčarja, poverjenika za pre-

med slovenskim vojaštvom že obstajala misel o vojaški zasedbi Prekmurja. Načrtoval jo je general Maister, misel na zasedbo Prekmurja pa so podpirali tudi v Narodnem svetu za Štajersko. Zaradi nepremišljenega in zato spodletelega prodora hrvaškega kapetana Jureta Jurišiča konec decembra 1918 v Prekmurje, ki je privedla do okrepitve madžarskih vojaških enot, nato do zasedbe Prekmurja ni prišlo. Položaj so zapletle tudi potrebe po okrepitvi mejne črte proti Štajerski in za pomoč slovenskim enotam na Koroškem ter nezanimanje Narodne vlade v Ljubljani za Maistrovo akcijo v Prekmurju. Omenjene Jurišičeve akcije so se udeležili tudi prekmurški prostovoljci. Med njimi je izstopal poročnik Jožef Godina, ki je za nekaj dni zasedel rojstno vas Dolnja Bistrico v črensovski župniji.⁸⁶

V odnosu liberalcev do vprašanja mej se je pokazalo tudi njihovo značilno povečevanje Srbov in srbske vojske.⁸⁷ Bili so prepričani, da je mejno vprašanje mogoče rešiti le s srbsko vojaško pomočjo. Zato so se zavzemali, da bi vojska Kraljevine Srbije čim prej prispela v Slovenijo.⁸⁸ To prepričanje se je ujemalo s takratnim slovenskim javnim mnenjem, ki je "v srbski kraljevi vojski idealizirano videlo vojsko zmagovalko bratskega srbskega naroda. V tem idealiziranem odnosu brez sodb o politični realnosti ali ob redkih realnih sodbah je slovensko javno mnenje pričakovalo neposredno srbsko vojaško pomoč pri nastopu proti Avstrij-

---

hrano, češ da bi ne mogel prevzeti jamstva za prehrano tega dela ozemlja, se je reklo, da je v Celovcu in v Beljaku dovolj živil nakopičenih, treba je le naglo delati, pa jim preprečimo odvoz živil. Reklo se je spet, da Nemci sami pričakujejo zasedbo, da so popolnoma resignirani. Temu nasproti: odkod vzeti toliko vojaštva? Vojaštvo je komaj čakalo, da se po toliko letih vojne vrne na svoje domove. Naš domači polk št. 17, kolikor ga je še bilo, je ob splošnem navdušenju z godbo na čelu prikorakal v Ljubljano. Čez noč so se izgubili na vse vetrove. Celo straže, ki smo jih postavili za straženje važnih objektov, skladišč, železnice i. dr., so na lepem izginile. Kakemu mobilizacijskemu povelju bi se nihče ne pokoraval. /.../ Seveda po katastrofi je bilo stiskanje pesti in škripanje z zobmi. Demonstranti po ljubljanskih ulicah so bili kar pripravljene naskočiti Koroško. Potlej je bilo mnogo razglabljanja, kje so bile napake in kdo jih je zakrivil, mnogo ugibanja, kaj vse se je bilo zamudilo. Vzrok, da smo izgubili Koroško, sestavlja več komponent, ki segajo druga v drugo. Glavni vzrok je bil pač ta, da so vsilili plebiscit narodu, ki na to ni bil in v onem času tudi ni še mogel biti pripravljen. Bil je smrtni greh, storjen nad slovenskim narodom." (Mojeva življenja pot : spomini dr. Vladimirja Ravniharja. Ljubljana 1997, str. 144-145) Nekoliko drugačnega mnenja je bil o tem vprašanju Ravniharjev sodobnik, tedaj eden najvidnejših predstavnikov JSDS, Albin Prepeluh. V svojih spominih je zapisal: "Seveda je verjetno, da bi takoj ob zlomu z lahkoto zasedli vse kraje, kjer resnično prebivajo Slovenci. Na drugi strani pa je res tudi to, da takratna Narodna vlada ni razpolagala z znatnejšimi vojaškimi četami. Prostovoljcev za koroško fronto se je le malo priglasilo. Vsakdo se je branil novih borb, ko pa je komaj prišel iz vojne domov. /.../ V Ljubljani je bilo sicer opaziti veliko narodnega navdušenja pri mirnih demonstracijah in v javnih lokalih, toda navdušenja za vojno na Koroškem pa ni bilo." (Albin Prepeluh: Pripombe k naši prevratni dobi. Ljubljana 1938 (dalje Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi), str. 207. O tedanjih možnostih za (slovensko) vojaško akcijo na Koroškem gl. tudi Guštin, Die Formierung der Streitkräfte, str. 259-274.

⁸⁶ O vprašanju vojaškega posega v Prekmurju oziroma priključitve Prekmurja k Državi SHS oziroma h Kraljevini SHS v času od 29. 10. 1918 do 1. 2. 1919 gl. Ude, Boj za severno slovensko mejo, str. 258-266; Matija Slavič: Naše Prekmurje : zbrane razprave in članki. Murska Sobota 1999, str. 37-39, 85-88, 97-98, 165, 199-201, 246-255; Metka Fujs: Prekmurci v dvajsetem stoletju. V: Prekmurje na obrobju ali v stičišču evropskih komunikacij : zbornik referatov z znanstvene konference ob 80. letnici priključitve Prekmurja k Sloveniji, Murska Sobota, 9. do 11. september 1999. Murska Sobota 2000, str. 67; ista, Kako so se Prekmurci pred osemdesetimi leti odločili za Slovenijo. V: Zgodovina v šoli, 2000, št. 3-4, str. 37; Bizjak, Slovenska vojska 1918-1919, str. 131-133.

⁸⁷ O tem gl. tudi Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 73-85.

⁸⁸ SN, št. 265, 9. 11. 1918, Pozdravljeni nam, bratje Srbi, v svobodni Jugoslaviji, prav tam, Srbija na pomoč!, št. 274, 20. 11. 1918, Politične vesti. *Labi, ki so zasedli del našega ozemlja*; št. 5, 7. 1. 1919, Dnevne vesti. *Čestit božič*. Enake poglede na vlogo srbske vojske pri reševanju vprašanja mej so izražali tudi prebivalci z ozemlja, ki so ga zasedli Italijani. (SN, št. 279, 25. 11. 1918, *posebno izdanje*, Sijajna manifestacija za takojšnje ujedinjenje s Srbijo, št. 292, 9. 12. 1918, Idrijčan, Iz Idrije)

cem, in ker te ni bilo, so časopisi s pisanjem o akciji podpolkovnika Švabića in sploh Srbov, bivših ujetnikov, ustvarjali vtis, da Slovenci nismo sami.⁸⁹ Liberalni politiki in politični tisk so pri tem opazno izstopali. Vzneseno so slavili 'naše zaščitnike' - srbsko herojsko armado in srbske junake, ki so vzor ljubezni, samozatajevanja in discipline.⁹⁰ Član načelstva JDS dr. Fran Novak je v svojem pozdravnem govoru srbskim častnikom in vojakom, ki so jih 15. novembra 1918 povabili na ogled gledališke igre Frana Saleškega Finžgarja Divji lovec v Narodnem gledališču v Ljubljani, celo poudaril, da "bajno junaštvo" srbske vojske skoraj "nima zgleda v svetovni zgodovini". Dodal je še: "Vi Srbi ste nam izvojevali živo resnico ene same, nedeljive, nerazdružljive, od Soče do Vardarja na zunaj in znotraj, po svojem sestavu in svojih čustvih enotne jedinstvene Jugoslavije."⁹¹ Podobno je na Srbe in srbsko vojsko gledal tudi Vladimir Ravnihar. Na koncertu, ki ga je v čast srbskih častnikov in vojakov 16. novembra 1918 priredila Glasbena matica v Ljubljani, je povabljenega nagovoril: "Vi ste naši *spasitelji*, stvaritelji naše svobode. Bodite nam tudi *učitelji* te svobode."⁹² V vsesplošnem narodnem čustvovanju, ki se je v novembrskih dneh leta 1918 sprostito ob zavesti o doseženi slovenski nacionalni svobodi, in je prijateljsko in brez predsodkov pozdravljalo vse, ki so med svetovno vojno stali nasproti habsburškemu nemštvu in ob koncu vojne simbolizirali njegov vojaški in politični zlom,⁹³ so liberalci pokazali tudi nesebično človeško čustvovanje do pripadnikov srbske vojske. Ko je po kratki bolezn 26. novembra 1918 v Ljubljani umrl poročnik Stojan Antonijevič,⁹⁴ se je od njega na pokopališču pri Sv. Križu poleg predstavnika srbske vojske, poročnika Dušana Jankovića, v imenu ljubljanskega prebivalstva poslovil član načelstva JDS, literarni zgodovinar in publicist, dr. Fran Ilešič.⁹⁵ Umrlému srbskemu poročniku je zagotovil tudi posmrtno počivališče, saj so ga pokopali "začasno v grobnico rodbin Ilešič-Svetlič".⁹⁶

Veliko bolj kritičen odnos do oboroženih sil so imeli v socialnodemokratski stranki. JSDS se je postavila na izrazito protimilitaristično stališče in je zahtevala

⁸⁹ Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 109.

⁹⁰ SN, št. 265, 9. 11. 1918, Pozdravljeni nam, bratje Srbi, v svobodni Jugoslaviji, št. 266, 11. 11. 1918, Pozdrav Srbom, št. 267, 12. 11. 1918, Narodno gledališče, št. 269, 14. 11. 1918, Dnevne vesti. *Koncert na čast srbskim junakom*, št. 270, 15. 11. 1918, Dnevne vesti. "Glasbena Matica", št. 271, 16. 11. 1918, Slavnostna predstava v Narodnem gledališču v čast srbski posadki, št. 272, 18. 11. 1918, Na čast srbskim junakom, št. 274, 20. 11. 1918, Politične vesti. *Lahi, ki so zasedli del našega ozemlja*, št. 276, 22. 11. 1918, Pozdrav Srbom, št. 304, 23. 12. 1918, Sprejem srbskih čet v Ljubljani; št. 5, 7. 1. 1919, O splošnem političnem položaju.

⁹¹ SN, št. 271, 16. 11. 1918, Slavnostna predstava v Narodnem gledališču na čast srbski posadki.

⁹² SN, št. 272, 18. 11. 1918, Na čast srbskim junakom. - Tako razpoloženje je vladalo tudi med podčastniki ljubljanske garnizije, ki so na že omenjenem sestanku, 1. 12. 1918, sprejeli resolucijo, v kateri so poudarili: "*Zahvaljujemo in klanjamo se bratski srbski vojski za rešitev izpod tujega jarma.*" (SN, št. 291, 7. 12. 1918, Dnevne vesti. *Sestanek jugoslovanskih podčastnikov.*)

⁹³ Perovšek, Liberalizem in vprašanje slovenstva, str. 78.

⁹⁴ SN, št. 283, 28. 11. 1918, Dnevne vesti. *Pogreb srbskega častnika.*

⁹⁵ SN, št. 284, 29. 11. 1918, Dnevne vesti. *Pogreb poročnika Antonijevića.* Pogreba poročnika Stojana Antonijevića so se udeležili predsednik Narodne vlade Josip vitez Pogačnik, ljubljanski župan Ivan Tavčar, ljubljanski podžupan Karel Triller, poverjenik za narodno obrambo Lovro Pogačnik, poveljnik II. vojnega okrožja podmaršal Nikola pl. Ištvanović, Fran Ilešič, srbski častniški zbor v Ljubljani, mestni občinski svet, vodje mestnih uradov, predstavniki Sokola, Orla in Slavca, narodno ženstvo na čelu s Franjo Tavčarjevo in Cilko Krekovo, slovensko vojaštvo in številni ljubljanci. (Prav tam)

⁹⁶ SN, št. 284, 29. 11. 1918, Dnevne vesti. *Pogreb poročnika Antonijevića*, št. 285, 30. 11. 1918, Izjava zahvalnosti.

takojšnjo demobilizacijo.⁹⁷ Tako je eden najvidnejših pripadnikov stranke in član njenega izvršilnega odbora, ing. Anton Štebi, že 31. oktobra 1918 pisal, da tisti, ki so še v avstro-ogrski vojski, zahtevajo "predvsem, *da se nas odpusti* iz vojaške službe. Siti smo tega nečloveškega trpljenja in si ne želimo nadaljevanja v sladkejši obliki, v domovini. V naših srcih je poleg ljubezni do naroda še ona širja in lepša ljubezen, ki oklepa vse narode, ki brati vse narode v medsebojni solidarnosti, ljubezen do človeštva, ljubezen do ohranitve vseh človeških dobrin." Zato naj bi bila prva odločitev Narodnega Vijeća odločitev o demobilizaciji - "edino tolažilno povelje, ki bo odstranilo z naših ramen *za vedno in za povsod* vojaško suknjo in morilno orožje".⁹⁸ Pacifizem JSDS je posebej poudarilo tudi njeno glasilo *Naprej*, ki je 21. decembra 1918 objavil članek *Izpraznite kasarne!* "Kakor gladnemu kruha nam je treba demobilizacije - bistrre, brez obotavljanja in zavlačevanja!", je zapisal *Naprej*. Opozarjal je, da mora biti po štirih letih vojnega razdiranja in uničevanja "naša glavna skrb /.../, da čim prej spravimo življenje v naše gospodarstvo, da obnovimo proizvodni proces v kmetiji, v tovarni in vseh povsod. Eden prvih predpogojev je hitra demobilizacija - mobilizacija ljudi za mirovno delo. Če stopiš na ljubljansko ulico, te zbode v oči nepregledna množica uniformiranih ljudi, pohajkujočih brez posla, lehkomišelnostjo upravljajočih čas in denar; če stopiš v vojaško pisarno - gneča ljudi pri delu, ki bi ga lahko opravljala dva, trije. Samo v Ljubljani je okoli 8000 ljudi pod orožjem, odtegnjenih gospodarskemu delu. /.../ Nerazumljivo nam je," je nadaljeval, "zakaj se naša vlada pri demobilizaciji tako počasi obrača, zakaj z neverjetno lehkomišelnostjo pušča v brezdelju cele brigade ljudi, ko je potreba po delu na vseh straneh vnebovpijoča. Namesto da bi z vso energijo in urnostjo vračala ljudi mirovnemu delu, jih kliče še nanovo pod orožje in jih trga iz produkcijskega procesa."⁹⁹

Gornji poudarek se je navezoval na stališče JSDS, da je vsakršna vojaška akcija, s katero bi skušali rešiti odprto vprašanje slovenskih narodnih mej, neustrezna in zato nepotrebna.¹⁰⁰ Za JSDS je bila namreč misel o nujnosti vojaške rešitve tega vprašanja fraza, ki jo je "treba zavreči med staro železje in enkrat za vselej oprostiti naše politično umstvanje lažnjivih premis, ki nas zapeljujejo v najusodnejše zmote". *Naprej* je takšno odklonilno stališče takole utemeljil: "Poglejmo enkrat na sever! Če prav presojava duševno razpoloženje naših severnih mejašev, se ne moremo ubraniti misli, da bi resen pomenek z antanto, ki je danes dejanski gospodar vojaškega in političnega položaja v srednji Evropi, in prav tako resen pomenek z odgovornimi krogi Nemške Avstrije napravila mahoma red v severnih pokrajinah in nas spravila v faktično posest ozemlja, ki nam po našem narodnem pravu pripada. Pot, po kateri hodi naša narodna vlada, se nam zdi popolnoma zgrešena, ker po nepotrebem razpihava že itak razpaljene strasti in ker po nepotrebem terja žrtve, ne da bi donášala uspehov. Če se spušča kak general - vojne slave željan - v aventure, ga je treba prijeti za uzdo. Ali narod ne more in ne sme služiti

⁹⁷ *Naprej* (dalje N), št. 250, 31. 10. 1918, Naš končni cilj, prav tam, Outlaw (ing. Anton Štebi), Prvi pogrški Narodnega vjeća, št. 259, 12. 11. 1918, Po začrtani poti, št. 293, 21. 12. 1918, Izpraznite kasarne!

⁹⁸ N, št. 250, 31. 10. 1918, Outlaw [ing. Anton Štebi], Prvi pogrški Narodnega vjeća.

⁹⁹ N, št. 293, 21. 12. 1918, Izpraznite kasarne!

¹⁰⁰ N, št. 293, 21. 12. 1918, Izpraznite kasarne!, št. 296, 27. 12. 1918, Dopisi. *Zagorje ob Savi*, št. 299, 31. 12. 1918, Dr. M.[ilan Korun], Koroška fronta.

osebnim ambicijam teh vojskovodij in je vojne - tudi operetne - do grla sit."¹⁰¹

Vero v nevojaško rešitev vprašanja slovenskih in jugoslovanskih mej je Naprej zagovarjal tudi v zvezi z ravnanjem nasproti Italiji. Opozarjal je, da so "apostoli, ki razširjajo misel, da se dá jadranski spor odločiti zgolj z orožjem, mnogo opasnejši". Ker se Italija ni nameravala umakniti z okupiranega slovenskega in jugoslovanskega ozemlja in ker "v vseh vrstah našega naroda brez razločka političnih strank živi odločna in neomajna volja, da se združi vse od Jugoslovanov naseljeno ozemlje v novoustanovljeni državi SHS (Kraljevini SHS - op. J. P.), volja, manifestirana tako svobodno in tako odločno, da je o nje istinitosti in globokosti izključen tudi najrahljši dvom", je vojno razpoloženje zavračal s sklicevanjem na samoodločbo narodov. "Mi opiramo svoje zahteve na načelo narodne samoodločbe, na načelo, ki ga je predsednik Wilson razglasil za konkretni vojni cilj Zedinjenih držav in ki so ga antantne države po svojih odgovornih državnikih prevzele. S tem pa je bila londonska pogodba (Londonski pakt z dne 26. aprila 1915 - op. J. P.) sicer ne izrecno razveljavljena, pač pa preluknjana in v Londonu Italiji priznane pravice ozemlja nekdanje avstro-ogrske monarhije imajo danes le še toliko veljave, kolikor se skladajo s samoodločbo na njem naseljenega prebivalstva. Če antanta, torej francoska in angleška vlada ostaneta dosledno v skladu s svojimi izjavami in če ostane predsednik Wilson zvest svoji besedi, da narodi ne smejo biti več predmet barantanja poedinih vlad, Italija ne bo mogla kljubovati vsemu svetu in rešitev jadranskega konflikta se bo izvršila gladko in nekrvavo; namesto Jugoslovanske vojske, ki bi jo moral jugoslovanski Gambetta (Léon Gambetta - po razglasitvi /tretje/ francoske republike 1870 vojni minister v "vladi narodne obrambe") šele iz tal izteptati, bodo dokončali veliko delo našega narodnega ujedinjenja - ne s puško, ampak z glasovnicami v rokah - stanovalci sedaj od Italijanov zasedenega ozemlja."¹⁰²

Prepuščanje odločitve o usodi slovenskega ozemlja dejavnikom zunaj naroda oziroma podrejanje narodove odločitve o tem vprašanju njihovi volji je JSDS dosledno zagovarjala.¹⁰³ Tudi v primeru, ko vlade v Parizu, Londonu in Washingtonu ne bi bile zveste svojim načelom. Če pa bi se "zgodil ta neverjetni, da ne rečemo nemogoči slučaj, da se izkažejo Wilson in državniki antante kot preoblečeni politični tolovaji, ki gredo za ropom celih narodov", bi bila "blazna" misel o neizogibnosti vojne. "Ali naj se Jugoslavija upre celemu svetu v številni Nemce na severu, Madžare na vzhodu, Bulgare na jugu?" je spraševal Naprej. Odgovarjal je, da "s svojim decimiranim, izstradanim in raztrganim ljudstvom, s svojimi porušeni domovi in železnicami, s svojimi zanemarjenimi, izčrpanimi in opustošenimi polji, s svojimi pogašenimi plavži in izumrlimi tovarnami" in šibkimi denarnimi sredstvi, na to ne more misliti. "Znamenje je to, da preišljajmo - ne na novo vojno! - (pač pa) na čim bistrejše obnovenje razdejanih vrednot, da dahne novo življenje preko tega pokopališča".¹⁰⁴

¹⁰¹ N, št. 293, 21. 12. 1918, Izpraznite kasarne!

¹⁰² Prav tam.

¹⁰³ V tem smislu je razmišljal tudi dr. Milan Korun, ki je konec decembra 1918 zapisal: "Dokler ne govori Belgrad in ententa, tudi ne moremo odrekati koroškimi Nemcem formelne pravice, da si svojo namišljeno posest proti slovenskemu, le v imenu mednarodno nepriznane ljubljanske vlade, nastopajočemu vojaštvu, branijo." - N, št. 299, 31. 12. 1918, Dr. M.[ilan] Korun, Koroška fronta.

¹⁰⁴ N, št. 293, 21. 12. 1918, Izpraznite kasarne!

JSDS je svoj odklonilni odnos do vsakršnega nastopa oboroženih sil oziroma ukrepanja njenih predstavnikov v zvezi z razmerami ob meji konkretno pokazala ob nekaterih dogodkih na slovenskem Štajerskem oziroma v Mariboru. Ko je poveljnik Štajerskega obmejnega poveljstva general Rudolf Maister prejel več grozilnih pisem in 31. decembra 1918 izmed nemških Mariborčanov izbral 21 talcev, da jamčijo s svojim življenjem za njegovo varnost ter red in mir,¹⁰⁵ je Naprej njegovo odločitev primerjal z ravnanjem nekdanjih avstrijskih vojaških oblasti. Zapisal je, da jih "verno posnemajo tudi naši generali in komandanti", ki so prišli "na pristno avstrijsko misel in začeli zapirati kot take lastne državljane. Kar ni bilo dovoljeno nemškemu generalu, naj bo dovoljeno jugoslovanskemu! Ker naša stranka takih militarističnih orgij ne more in noče trpeti, bomo proti takim metodam pacificiranja in osvobojevanja vedno nastopali," je zagotovil Naprej.¹⁰⁶ Po tedaj veljavnem mednarodnem pravu je bilo jemanje talcev sicer dovoljeno, toda njihovo streljanje za dejanja drugih oseb je bilo prepovedano; v nasprotju s človečanskim duhim je namreč, da odgovarja nekdo za dejanje, ki ga ni sam storil ali zasnoval. Maistrov ukrep je vzbudil strah in ogočenje med mariborskimi Nemci in v sosednji Nemški Avstriji, odobrvala pa ga ni tudi Narodna vlada.¹⁰⁷ Vendar se nanj ni odzvala tako žolčno kot JSDS. Na svoji seji 3. januarja 1919 je podarila, "da se ne sme uvajati sistem talcev, katerega smo vsi obsojali ko se ga je posluževala v sedanji vojni Avstrija proti Jugoslovanom. General Maister ima na razpolago kulturnejša sredstva, da vzdrži varnost in mir. Na drugi strani pa Nar. Vlada neče desavuirati generala Maistra, kateremu gre zahvala, da je Maribor še v naših rokah. General Maister je sam mnenja, da bo rabil talce samo kakih 5 ali 6 dni. Zato se odpošlje šele jutri brzojavka, v kateri se obljubi Nemški Avstriji, da se bo Maistrov ukrep takoj ukinitil, ko ne bo zanj več nujnega razloga." Omenjeni telegram so poslali državnemu tajniku Nemške Avstrije dr. Ottu Bauerju, Maister pa je svoj ukrep, kot je dejal, "iz lastne volje" umaknil 10. januarja 1919. Kot talec ni bil s slovenske strani ne tedaj ne pozneje ustreljen noben Nemeč.¹⁰⁸

V kolikor bi še lahko razumeli oster odziv JSDS na Maistrov problematični ukrep, pa je bolj zanimivo njeno ocenjevanje ravnanja slovenskega vojaštva 27. januarja 1919 v Mariboru. Tega dne so mesto obiskali člani posebne ameriške študijske komisije na Dunaju, ki je sicer imela pooblastilo, da določi demarkacijsko mejo za upravno in zasedbeno razmejitev med Nemško Avstrijo in Kraljevino SHS na Koroškem. Mariborski Nemci so ob tej priložnosti organizirali velike demonstracije, da bi članom komisije prikazali nemški značaj Maribora. Ob tem so na Glavnem trgu pred mestno hišo, ki so ga zapolnili do zadnjega kotička, name-noma, tudi s strelji iz revolverjev, izzivali slovensko vojaštvo, da je moralo uporabiti orožje. Vojaki so demonstrante, med katerimi je bilo več mrtvih in ranjenih, razgnali. Vodja članov ameriške komisije podpolkovnik Sherman Miles je po demonstraciji izjavil, da je ne bo vzel na znanje, njegov spremljevalec major prof. Lawrence Martin, pa je ocenil, uporaba orožja ni bila neupravičena, čeprav vtis, ki

¹⁰⁵ SN, št. 1, 2. 1. 1919, Stroge odredbe v Mariboru; Ude, Boj za severno slovensko mejo, str. 101.

¹⁰⁶ N, št. 5, 8. 1. 1919, Po avstrijsko!

¹⁰⁷ Ude, Boj za severno slovensko mejo, str. 102; Zapisnik 41. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 3. januarja 1919, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 236-237.

¹⁰⁸ Prav tam, str. 237.

ga je dobil, nikakor ni bil ugoden.¹⁰⁹ Namera mariborskih Nemcev ni uspela, Naprej pa je bil prepričan, "da bi se s primernim pojasnilom, s sporazumom in brez terorizma bila dala stvar tudi opraviti. Streljanje na ljudi, ki so brez orožja, pa ni umestno, še toliko bolj neumestno pa je proslavljati čin potem kot politični dogodek prve vrste in podžigati z njim narodnostno sovraštvo, pa bodisi na naši ali na nemški strani."¹¹⁰

Razen v vprašanju mej in v izražanju načelnega protimilitarističnega stališča se je JSDS opredelila glede značaja in družbenega položaja oboroženih sil še ob drugih priložnostih. Tako je ob novici, da je neki polkovnik oklofotal vojaka pred domobransko vojašnico (nekdanja vojašnica med Poljansko in Roško cesto v Ljubljani), Naprej protestiral proti ohranjanju avstrijskega duha v oboroženih silah. "Ta bi bila lepa, da bomo v naši vojski trpeli stari ton in nekdanje surovosti. Take 'stebre' armade bomo porušili do tal, in če so ti stebri še tako aktivni," je zapisal 28. decembra 1918.¹¹¹ V skladu s svojim stališčem, da je treba vojsko očistiti surovih in avstrofilskih častnikov, pa je že v začetku decembra 1918 objavil članek Poglavlje o očiščenju in drugo. Članek so napisali nekdanji vojaki, v njem pa so poudarili, da so "časi, ko je vsaka surovina v oficirski uniformi lahko poljubno zmerjala, klofotala, suvala in pretepala ubogega infanterista, /.../ definitivno minili. Ako je inteligenca 'pozabila' na svoje 'strumnosti', pa ni bivši prostak-trpin pozabil na vsa poniževanja in krivice, proti katerim ni bilo nobenega pripomočka in nobene pritožbe. Zato pravimo: iz oficirske suknje ven, o komur se dokaže, da se je le enega infanterista dotaknil z roko ali pestjo." Poudarili so še: "Nam v bivšem strogo nemškem avstrijskem duhu vzgojeni ljudje sploh ne ugajajo, ali saj iz večine ne."¹¹² V tem smislu je kasneje Naprej opozarjal še na nujno potrebo po oblikovanju slovenskega vojaškega izrazoslovja, pri čemer je mislil na častnike, "ki so bili vzgojeni v nemških kadetnicah, in katerih velik del je zatajeval do zadnjega časa več kot 3 krat 'svoje' slovenstvo".¹¹³

JSDS se je dotaknila tudi vprašanja družbene vloge oboroženih sil. Poudarjala je, da se jih ne sme uporabljati v notranjepolitične namene, zavzemala pa se je tudi za korektno ravnanje njenih pripadnikov pri izvrševanju nalog, ki so zadevale vzdrževanje javnega reda in miru.¹¹⁴ Narodnostnemu značaju oboroženih sil so v JSDS namenili pozornost šele po oblikovanju Kraljevine SHS. Naprej je pisal o enotni jugoslovanski armadi oziroma o graditvi enotne armade za "novo skupno

¹⁰⁹ Podrobneje o tem gl. Ude, Boj za severno slovensko mejo, str. 104-114; Matija Slavič: Državni prevrat v Mariborski oblasti. V: Slovenci v desetletju 1918-1928 : zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Ljubljana 1928, str. 245-246; Zapisnik 54. seje Narodne vlade za Slovenijo, z dne 31. januarja 1919, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 315-316, Zapisnik 55. seje Deželne vlade za Slovenijo, z dne 2. svečana 1919, prav tam, str. 324-327.

¹¹⁰ N, št. 24, 30. 1. 1919, Kri v Mariboru.

¹¹¹ N, št. 297, 28. 12. 1918, Dnevne vesti. *Na dan z imenom.* Omenjenega avstrijskega duha je bilo očitno težko izkoreniniti, saj je Albin Prepeluh v svojih spomilih zapisal, da je (spomladi 1919) od nekaterih vojakov-prostovoljcev v slovenskih enotah na Koroškem dobil "važne informacije", po katerih so bili "preprosti vojaki /.../ nezadovoljni z višjimi oficirji, zlasti ker nekateri redko prihajajo mednje, a če že pridejo, se drže strogo ločeno od njih - prav kakor nekdanje v avstro-ogrski armadi. Takšne in podobne pritožbe so se množile." (Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi, str. 215)

¹¹² N, št. 280, 6. 12. 1918, Poglavlje o očiščenju in drugo. Gl. tudi N, št. 274, 29. 11. 1918, Dnevne vesti. *Zborovanje rez. častnikov.*

¹¹³ N, št. 291, 19. 12. 1918, Dnevne vesti. *Vojaška slovenščina.*

¹¹⁴ N, št. 290, 18. 12. 1918, Manifestacija brez delavcev, št. 291, 19. 12. 1918, "Naši boljševiski", prav tam, Dnevne vesti. *Vojaštvo, kakor policija.*

jugoslovansko državo SHS",¹¹⁵ Milan Korun pa je srbsko vojaštvo izenačeval z jugoslovanskim.¹¹⁶ Tudi v JSDS je bilo prisotno veliko zaupanje v Srbe in srbsko vojsko, ki so ju imeli za rešitelje tedanjih temeljnih slovenskih narodnopolitičnih vprašanj in poroka za lepši slovenski razvoj. Tako je po italijanski zasedbi Primorske Naprej objavil članek, v katerem je avtor poudaril: "Brezdvomno pa je, da preneha italijanski pravni naslov do začasnega zasedenja naše zemlje v tistem momentu, ko stopi na mesto stare Avstrije, kot posestnik slovenskih zemelj drug mednarodno pravno priznan faktor, in to je ententni zaveznik: srbski narod."¹¹⁷ Kasneje je Naprej objavil še en članek, ki je izrazito slavil Srbe in srbsko vojsko. Avtor dr. Janko Leskovec je hvalil srbske častnike in zagotavljal, da so "skoro brez izjeme abstinenti, zlasti mlajši". Opozarjal je še na zasluge, za katere bi morali biti po njegovem mnenju Slovenci hvaležni Srbom: "Srečna konstelacija in požrtvovalnost srbskega naroda sta dosegli, da smo tudi jugoslovanski Benjamini (Slovenci - op. J. P.) oproščeni tujega gospodarstva, in da se nam obeta bodočnost, kakršne si prej niti sanjati nismo mogli."¹¹⁸

Če zaokrožimo pogled JSDS na pomen in vlogo oboroženih sil, vidimo, da je v njem izstopal predvsem protimilitarizem. Na njegovi osnovi je JSDS ocenjevala vsa vprašanja, ki so bila povezana z vojaškim dejavnikom, in sicer tako dosledno, da je, sicer sklicujoč se na načelo samoodločbe narodov, nasprotovala uporabi vojaške sile pri reševanju mejnih vprašanj. Značilno za odnos JSDS do oboroženih sil je zato dejstvo, da na prvem velikem strankinem srečanju po koncu vojne - vseslovenski socialnodemokratski konferenci 19. januarja 1919 v Ljubljani - o oboroženih silah ni bila izrečena nobena beseda. Ob tem se je konferenca opredelila do mejnega vprašanja v tem smislu, da je protestirala proti italijanski zasedbi jugoslovanskih pokrajin in zahtevala pravično določitev narodnostne meje na Koroškem.¹¹⁹ V času do oblikovanja Dravske divizijske oblasti (o njeni vzpostavitvi Naprej ni poročal) je odnos JSDS do oboroženih sil pokazal še Anton Štebi. Ko so po odstopu Narodne vlade v slovenski politiki razpravljali o številu poverjeništev, ki naj bi jih obsegala bodoča Deželna vlada za Slovenijo (od dvanajstih, ki jih je pred tem obsegala Narodna vlada, so sprva v Beogradu za Deželno vlado predvideli le štiri, slovenska politika pa je nato dosegla, da jih je obsegala šest),¹²⁰ je Štebi v Napreju zagovarjal sestavo Deželne vlade brez poverjeništv za narodno obrambo. Po njegovem mnenju je bilo "neobhodno potrebno, da poslujejo za slovensko

¹¹⁵ N, št. 284, 11. 12. 1918, Zadnje vesti. *Nova jugoslovanska armada.*

¹¹⁶ N, št. 299, 31. 12. 1918, Dr. M.[ilan] Korun, Koroška fronta.

¹¹⁷ N, št. 269, 23. 11. 1918, n. n., Italijanski imperializem.

¹¹⁸ N, št. 288, 16. 12. 1918, [dr. Janko Leskovec], Srbi in mi.

¹¹⁹ "Vseslovenska" konferenca Jugoslovanske socialno demokratične stranke 19. januarja 1919 v Ljubljani. V: Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije : socialistično gibanje v Sloveniji 1869-1920, tom V. Beograd 1951, str. 375-376.

¹²⁰ O tem gl. podrobneje Janko Brejc: Od prevrata do ustave. V: Slovenci v desetletju 1918-1928 : zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Ljubljana 1928 (dalje Brejc, Od prevrata do ustave), str. 211-212; Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje, str. 220-227; Balkovec, Prva slovenska vlada, str. 41-42; Zapisnik 51. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 24. januarja 1919, Sejni zapisniki NV SHS in DVS, 1, str. 295-296; Miroslav Stiplovšek: Slovenski parlamentarizem 1927-1929 : avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije ter za udejanjenje parlamentarizma. Ljubljana 2000, str. 25-27; Perovšek, Državnopravni in upravopolitični razvoj Slovenije 1918-1921, str. 16-17; Andrej Rahten: Pozabljeni slovenski premier : politična biografija dr. Janka Brejca (1869-1934). Celovec 2002, str. 200-202.

ozemlje države SHS (Kraljevine SHS - op. J. P.) do končnega izenačenja vseh državnih elementov sledeča poverjeništa še nadalje: poverjenišvo za notranje zadeve, za uk in bogočastje, za socialno skrbstvo, za industrijo in trgovino, za javna dela in obrt, za kmetijstvo in za promet. To je naravna potreba slovenskega naroda, ako hočemo, da se našemu razvoju ne stavijo zapreke in težave."¹²¹ Štebi te potrebe ni videl na vojaškem področju, res pa je, kot je kasneje zapisal prvi predsednik Deželne vlade za Slovenijo, Janko Brejc, da so tedaj na Slovenskem ocenjevali, "da so se nekatera poverjeništa, kakor n. pr. vojne, prometa, prehrane, takoj popolnoma ukinila, temu ni bilo ugovarjati, ker je bilo (to) zaradi zedinjenja v eno državo samo po sebi dano";¹²² Štebi je to oceno konkretno izrazil.

V kolikor sta marksistična JSDS in liberalna JDS imeli malo skupnega v pogledih na položaj in vlogo oboroženih sil pa sta si bili v tem vprašanju bolj blizu JSDS in katoliška Vseslovenska ljudska stranka. VLS je podpirala izražanje protimilitarističnih stališč, saj je njeno glasilo Slovenec 4. januarja 1919 objavil članek poročevalca za Jugoslavijo v francoskem časninarskem uradu v Bernu dr. Janka Hacina, v katerem se je avtor spraševal, po kakšni poti naj se razvija jugoslovanska država. "Gre za to," je opozarjal, "ali bo naša država kulturna država, v kateri bodo cvetele znanost, umetnost, poljedelstvo, industrija, trgovina, vse naše duševno in gmotno življenje, kjer bodo vse sile posvečene duševnemu in gmotnemu napredku in blagru posameznika in celokupnosti, ali pa da postanemo vojaška država, kjer bodo vse duševne in telesne sile, vsa naša gmotna in duševna sredstva, vsa naša notranja in zunanja politika, sploh vse naše zasebno in javno življenje koncentrirano okoli misli: osvoboditev poslednjega dela našega naroda, ki še zdihuje pod tujim jarmom." Avtor se je zavedal, da bi neugodna rešitev mejnega vprašanja vodila v krepitev vojaške države oziroma v "tem večje in močnejše /.../ naše hrepenenje, da osvobodimo svoje brate". V mislih je imel Slovence na Primorskem, ki so bili na podlagi Londonskega pakta od novembra 1918 pod italijansko zasedbo. Da ne bi v bodoče med Kraljevino SHS in Italijo "ležala /.../ varana vera, ki bo skozi stoletja kričala po osveti in kazni", se je zavzel, naj jugoslovanska stran pri urejanju meje z Italijo ne pristane na veljavnost Londonskega pakta, pač pa naj zahteva uresničitev določil Rimskega pakta.¹²³ "Ne smemo se pregovarjati za to ali ono vas, to in ono mesto, ampak za princip: ali londonski ali rimski pakt, ali sila ali pravica, drugega razgovora ni."¹²⁴ To bi tudi odločilo vprašanje o vojaškem ali nevojaškem značaju jugoslovanske države; uveljavitev Rimskega pakta bi zagotovila njen protimilitaristični razvoj.

¹²¹ N, št. 22, 28. 1. 1919, Inž. A.[nton] Štebi, Narodno gospodarski utrinki, I.

¹²² Brejc, Od prevrata do ustave, str. 211.

¹²³ Slovenec (dalje S), št. 3, 4. 1. 1919, dr. Janko Hacin, Za kaj gre? - Rimski pakt oziroma dogovor med predsednikom Jugoslovanskega odbora dr. Antejem Trumbičem in vodjem italijanskega vladnega odbora za sporazum med podjarmljenimi narodi Avstro-Ogrske Andreo Torrejem je bil sklenjen 7. 3. 1918. Njegovo besedilo je bilo nato sprejeto na kongresu t. i. tlačenih narodov Avstro-Ogrske 8.-10. 4. 1918 v Rimu. Besedilo je določalo, da bodo rešili ozemeljska nesoglasja med Italijo in južnimi Slovani sporazumno in prijateljsko na temelju narodnostnega načela in narodne samoodločbe. Ker je sklepe kongresa v Rimu odobral tudi predsednik italijanske vlade Vittorio Emanuele Orlando, se je zdelo, da je dokončno dosežen dogovor med italijansko vlado in južnimi Slovani o razmejitvi z Italijo, in da je s tem Italija odstopila od Londonskega pakta. Kasneje se je Italija od Rimskega pakta, ki ni imel meddržavne veljave, odvrnila, temelj mirovnih pogajanj pa je ostal Londonski pakt.

¹²⁴ S, št. 3, 4. 1. 1919, dr. Janko Hacin, Za kaj gre?

O vprašanju slovenskih narodnih oziroma jugoslovanskih državnih mej, ki ga je v večjem delu svojega članka obravnaval Janko Hacin, je razpravljala tudi VLS. Kljub načelni podpori protimilitarizmu je zagovarjala vojaški poseg na Koroškem in na Primorskem, vendar ne tako izrazito in takšnim poudarkom kot liberalci.¹²⁵ Načelnik VLS dr. Anton Korošec je o tem vprašanju na zborovanju zaupnikov VLS, 16. januarja 1919 v Ljubljani, dejal: "Čeprav v srcu vsi mrzimo oboroženo silo, kadar domovina kliče, /.../ pojdemo na stražo in v bran."¹²⁶ VLS, ki je bila, tako kot JDS in JSDS, naklonjena Srbom in 'srbskim junakom',¹²⁷ je z njima delila tudi prepričanje, da je za ugodno rešitev vprašanja mej odločilna srbska pomoč.¹²⁸ Obenem pa je, enako kot JSDS, razmišljala o možnem negativnem vplivu srbske politike na oborožene sile v bodoči, skupaj s Kraljevino Srbijo oblikovani jugoslovanski državi. Ko so na seji Narodne vlade 21. novembra 1918 razpravljali o vprašanju, ali naj se bodoča jugoslovanska država do končne odločitve Ustavodajne skupščine oblikuje kot republika ali monarhija, sta predstavnika VLS in JSDS Janko Brejc in Anton Kristan proti monarhističnim zamislim izrekla ostre in tehtne pomisleke. Po njuni sodbi bi namreč pristanek na monarhistično obliko vladavine pomenil nevarnost, da se "ustvari diktatura one osebe (srbskega regenta Aleksandra Karađorđevića - op. J. P.), ki imenuje in seveda tudi odstavlja voditelje države". Opozarjala sta, da je "pojem o tem, kdaj vlada na Balkanu mir in red, podvržen samovoljnemu tolmačenju provizorične vlade. Tudi se je bati," sta pripomnila, da se na podlagi odločitve političnega vrha monarhije "imenuje vojaški guverner v posameznih deželah in se bodo vršile volitve v konstituantu pod različnim pritiskom."¹²⁹ VLS je enako kot JSDS namenila pozornost narodnostnem značaju oboroženih sil šele po oblikovanju Kraljevine SHS. Slovenec je pisal o vzpostavljanju nove jugoslovanske narodne vojske, ki bo predstavljala "eno edinstveno vojsko naše edinstvene nove države SHS (Kraljevine SHS - op. J. P.)".¹³⁰ Vzpostavitve Dravske divizijske oblasti ni komentiral, objavil je le kratko uradno obvestilo o njenem oblikovanju.¹³¹

¹²⁵ S, št. 284, 10. 12. 1918, Na Koroško!; S, št. 13, 17. 1. 1919, Zborovanje zaupnikov Vseslovenske ljudske Stranke. Prim. tudi S, št. 278a, 3. 12. 1918, Dr. Korošec v Radovljici.

¹²⁶ S, št. 13, 17. 1. 1919, Zborovanje zaupnikov Vseslovenske ljudske Stranke.

¹²⁷ Omenjena naklonjenost ni izhajala iz občutka manjvrednosti v odnosu do Srbov kot je bilo to značilno za liberalce. Glede tega je kasnejši vidni politik VLS Ivan Vesenjaj konec novembra 1918 liberalce celo opozoril, "da v junaškem trpljenju preizkušeni sobrat (Srb - op. J. P.) petoliznikov ne mara". - S, št. 272, 26. 11. 1918, J. [Ivan] Vesenjaj, Dr. M. Zarnikove zmote.

¹²⁸ S, št. 269, 22. 11. 1918, Slovensko ljudstvo s Srbi in Hrvati v skupni državi, št. 270, 23. 11. 1918, Klika ruje, št. 277, 2. 12. 1918, K., Monarhija ali republika, centralizem ali avtonomija, št. 278a, 3. 12. 1918, Dr. Korošec v Radovljici, št. 284, 10. 12. 1918, Na Koroško!; SN, št. 304, 23. 12. 1918, Sprejem srbskih čet v Ljubljani.

¹²⁹ Zapisnik 20. seje Narodne vlade SHS v Ljubljani, z dne 21. novembra 1918, Sejni zapisniki NV SHS in DVŠ, 1, str. 123-124. Po poročilih socialnodemokratskega Napreja pa naj bi v VLS zagovarjali tudi drugačne poglede na vlogo oboroženih sil na notranjepolitičnem področju. Naprej je sredi decembra 1918 pisal, da naj bi na shodu krščanskosocialne Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ), 8. 12. 1918 na Savi na Gorenjskem, Ivan Gostinčar in član uredništva Slovenca Vekoslav Vrtovec, prisotnim članom JSDS zagrozila, da bodo, če bo treba, proti JSDS uporabili oboroženo silo. (N, št. 286, 13. 12. 1918, Dopisi. S Save na Gorenjskem, št. 291, 19. 12. 1918, "Naši boljševiki.") Glasilo JSZ Naša moč teh očitkov ni ne potrdila ne zanikala, poudarila pa je, "da bomo najodločnejše, s krepkimi besedami branili svobodo vesti in svobodo združevanja delavcev proti nasilstvu socialne demokracije". Socialnim demokratom je še sporočila: "Vaš boljševizem, posledico nemškega nadčloveka bomo strli, o tem bodite uverjeni!" (Naša moč, št. 4, 27. 12. 1918, Smešna nasilstva)

¹³⁰ S, št. 285, 11. 12. 1918, Reorganizacija jugoslovanske vojske.

¹³¹ S, št. 27, 2. 2. 1919, Dravska divizijska oblast.

Kar zadeva poglede katoliškega tabora na položaj in vlogo oboroženih sil lahko opozorimo tudi na stališča, ki so jih o tem oblikovali v tedanji slovenski Cerkvi. O tem je v svojem Dnevniku pisal eden tedaj najvplivnejših slovenskih narodnih voditeljev - škof Jeglič. Jeglič je svoje mnenje o vlogi in ravnanju oboroženih sil izrekel že 29. oktobra 1918, na veliki narodni manifestaciji na Kongresnem trgu v Ljubljani, ko je bila razglašena odcepitev slovenskih dežel od Avstrije in ustanovitev samostojne Države SHS. Ko je na manifestaciji spontano nastopil nadporočnik dr. Mihajlo Rostohar, in v imenu zbranega slovenskega vojaštva odpovedal prisego habsburškemu cesarju ter obljubil zvestobo novi državi, je škof Jeglič razburjeno vzkliknil: "To je pa revolucija!" - "Da, Prevzvišeni, tako nekako," mu je suho odvrnil Rostohar.¹³² Škof Jeglič se je torej najprej odzval na revolucionarno ravnanje slovenskih častnikov in vojakov, ki so - kot je znano - v pravnem pogledu (z odpovedjo prisega prejšnjemu suverenu in s prisego novi državi) utemeljili slovensko samoodločbo, v vojaškem pa obvarovali narodno osvoboditev in državno osamosvojitve v letu 1918.¹³³ Po oblikovanju Narodne vlade se je Jeglič pozitivno izrazil o razmerah na področju vojaštva, saj je 5. novembra 1918 v svoj Dnevnik zapisal: "Zdi se, da imamo dobro vojaško poveljništvo in bo moglo ohraniti red."¹³⁴ Kasneje je to oceno spremenil, iz njegovega zapisa v Dnevniku z dne 22. novembra 1918 pa je razvidno, da je vlogo oboroženih sil videl tudi v urejanju notranjepolitičnih vprašanj. Ko so v drugi polovici novembra 1918 v slovenski politiki razpravljali o vprašanju oblike vladavine v bodoči jugoslovanski državi, je namreč razprave o tem vprašanju pospremil z naslednjim razmišljanjem: "Položaj je neugoden za republiko; pa tudi za volitve predsednika bi bilo težko; zediniti se ne bi mogli, pa bi nastale hude borbe; in kdo bo ukrotil ljudske mase, ki se vedno bolj poprijemajo boljševizma; posebno ker nimamo armade ne na Hrvaškem ne na Slovenskem; vsaj ni nobene discipline in vojaki vpoklicani prav kmalu domu odidejo. Mora priti monarhija, kateri bi bil na čelu Aleksander. Sestaviti se mora skupno ministrstvo pod regentom Aleksandrom. Ima naj nalog organizirati armado in pripraviti volitve za konstituantno."¹³⁵ Pomen, ki ga je Jeglič pripisoval oblikovanju skupne vlade nove jugoslovanske države in ustanovitvi njenih oboroženih sil, je očitno izhajal iz njegovega kritičnega premisleka o možni vlogi srbske vojske na slovenskem ozemlju. Ocenjeval je namreč, da bi lahko, če ne bi prišlo do oblikovanja skupne vojske, srbske vojaške enote v Sloveniji nastopale kot samostojen vojaški dejavnik. To pa bi liberalci izkoristili v političnem boju proti katoliškemu taboru. "Naši se boje Srbov, katere liberalci kličejo na pomoč, naj bi zasedli jugoslovanske pokrajine", je že 11. novembra 1918 zapisal v svoj Dnevnik. "V tem slučaju bi bile volitve v konstituantno pod bajoneti Srbov in

¹³² Janko Pleterski: Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo : politika na domačih tleh med vojno 1914-1918. Ljubljana 1971 (dalje Pleterski, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo), str. 264-266.

¹³³ O tem gl. podrobneje Pleterski, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, str. 267-268; Švajncer, Slovenska vojska 1918-1919, str. 16-26; Perovšek, Slovenska osamosvojitve 1918, str. 51-58; Bizjak, Slovenska vojska 1918-1919, str. 39-50.

¹³⁴ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Zbirka dopolnilnega gradiva o delavskem gibanju in narodnoosvobodilni borbi (AS 1871), Jeglič, dr. Anton Bonaventura, Dnevnik (Prepis), zv. 11 (dalje Jegličev dnevnik, 11), str. 44.

¹³⁵ Prav tam, str. 47. O tedanjih razpravah o obliki vladavine v bodoči jugoslovanski državi gl. Brejc, Od prevrata do ustave, str. 174-177; Zečević, SLS in jugoslovansko zedinjenje, str. 167-174; Perovšek, Slovenska osamosvojitve 1918, str. 133-146.

utegnili bi zmagati liberalci, ki so vedno bolj očitno za dinastijo Karadjordjević."¹³⁶

III

V prelomnih mesecih po koncu oktobra 1918, ko so Slovenci doživeli razpad ene, nastanek druge in njen prehod v tretjo državno skupnost, so slovenska politika in slovenski organi državne oblasti oblikovali prepoznaven odnos do vprašanja družbene in politične vloge ter značaja oboroženih sil. Vsi ključni dejavniki tedanje slovenske oblasti in politike so se zavedali njihovega narodno-državnega pomena. Slovenska Narodna vlada se je odgovorno posvetila vprašanju vzpostavitve in organiziranosti sistema oboroženih sil kot sestavnega dela urejene državne in družbene strukture. Glede oboroženih sil na ozemlju, ki je bilo pod njeno upravo, je bila na prelomu let 1918/1919 pri Narodni vladi in nato Deželni vladi za Slovenijo prisotna zavest o obstoju (slovenske) narodne oborožene sile, čeprav se je že v tem času uveljavilo tudi razumevanje vojaških enot v jugoslovanskem smislu. Osnovno nalogo oboroženih sil je Narodna vlada najprej videla v zagotavljanju stabilnih varnostnih razmer, nato pa v reševanju tedanjega slovenskega narodnopolitičnega položaja - vprašanja slovenskih narodnih mej. To je bilo, kljub opaznemu protimilitarističnemu razpoloženju pri Jugoslovanski socialnodemokratski stranki in Vseslovenski ljudski stranki, tudi večinsko stališče tedanje slovenske politike, saj sta tako VLS kot Jugoslovanska demokratska stanka podpirali misel o vojaškem reševanju tega vprašanja.

Med slovenskimi političnimi strankami se je tako kot pri Narodni vladi pokazal dvojni odnos do narodnopolitičnega značaja tedanjih oboroženih sil. V času obstoja Države SHS pa tudi kasneje so liberalci na tedanje oborožene sile gledali kot na enote jugoslovanske vojske, vendar so obenem pisali tudi o slovenski narodni vojski. Po oblikovanju Kraljevine SHS, ko sta se o tem opredelili tudi VLS in JSDS, pa je na Slovenskem prevladal pogled, po katerem so oborožene sile razumeli v smislu jugoslovanskih oboroženih formacij. Posebno vprašanje v slovenski politiki tedanjega časa je bil odnos do Srbov in srbske armade. Za liberalni tabor je bilo značilno njeno izrazito povečevanje, v srbski vojski pa je videl tudi odločilni dejavnik za ugodno rešitev vprašanja slovenskih mej. Podobna stališča so zagovarjali tudi v JSDS. Katoliški tabor je bil v tem pogledu, kljub izraženim simpatijam do Srbov, bolj zadržan. Škof Jeglič je v srbski vojski celo videl sredstvo za izvajanje (liberalnega) političnega nasilja proti katoliškemu gibanju. Ob tem je VLS, tako kot tudi JSDS, v tedanji politični razpravi o ureditvi bodoče jugoslovanske države opozarjala na možnost, da bi v novi državi lahko prišlo tudi do izkoriščanja oboroženih sil v notranjepolitične namene. Zanimivo je, da je v zvezi z notranjepolitično problematiko škof Jeglič očitno pomislil tudi na uporabo oboroženih sil proti boljševističnemu razpoloženju med ljudmi. Stališče, ki je združevalo vse tedanje slovenske politično državne dejavnike - Narodno vlado in politične stranke -, pa je zadevalo vprašanje novega družbenega, kulturnega in političnovojaškega značaja oboroženih sil. Narodna vlada in politične stranke so se ob različnih priložnostih zavzele za uveljavitev modernega, protimilitarističnega duha nove armade. Kot družbeni in politični dejavnik, ki odločilno varuje življenjske

¹³⁶ Jegličev dnevnik, 11, str. 45.

narodnodržavne interese, naj bi nova armada temeljila na humanih, pravičnih in korektnih odnosih med častniki in vojaki.

Taki moderni in družbeno napredni pogledi slovenske politike in oblasti na značaj oboroženih sil, ki se jih je dotikala tudi zavest o obstoju slovenske narodne vojske, niso zdržali preizkušnje časa. Vojska Kraljevine SHS, na Slovenskem utemeljena z oblikovanjem Dravske divizijske oblasti, se je razvijala v militarističnem duhu in je postala pomembna opora nedemokratskega, unitarističnega in na velikosrbski hegemoniji vzpostavljenega političnega sistema prve jugoslovanske države.

Jurij Perovšek

POLITICAL AND IDEOLOGICAL STANDPOINTS OF THE SLOVENIAN PARTIES AND STATE ADMINISTRATION AUTHORITIES TO THE ESTABLISHMENT OF THE ARMY 1918-1919

S u m m a r y

In the decisive period between 29 October until 1 December 1918, Slovenians saw the dissolution of the Austro-Hungarian Monarchy, the establishment of the State of Slovenes, Croats and Serbs and its merging with the Kingdom of Serbia into the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. At this time and then in the Kingdom of SHS, Slovenian politics and Slovenian state administration authorities formed a distinctive attitude to the question of social and political role and character of the armed forces. All key actors of the Slovenian authorities and politics at that time were aware of the national and state importance of the armed forces. The SHS National Government in Ljubljana, which was the holder of authority in Slovenia in the State of Slovenes, Croats and Serbs, responsibly explored the question of establishing and organising a system of armed forces as an integral part of a well-regulated state and social structure. In regard to the armed forces in the territory under its jurisdiction, an awareness about the existence of the (Slovenian) national armed forces was still present in the National Government at the turn of 1918 and then also in the Provincial Government for Slovenia (from the beginning of 1919), even though the understanding of army units in the Yugoslav sense had already been asserted at this time. The National Government first saw the basic role of the armed forces in ensuring a stable security situation, and later in solving the Slovenian national-political situation at that time - the issues of Slovenian national borders. That was, despite a noticeable anti-militaristic attitude of the Yugoslav Social Democratic Party (hereinafter JSDS) and the Slovenian People's Party (hereinafter VLS), also the majority standpoint of the Slovenian politics at that time, since the Slovenian People's Party as well as the Yugoslav Democratic Party supported the ideas about the military solution of this problem. Among the Slovenian political parties, just like in the National Government, a dual attitude to the national and political character of armed forces at the time was noticeable. In the time of the State of Slovenes, Croats and Serbs and also later, the liberals saw the armed forces of the time as Yugoslav Army units, but simultaneously they also wrote about the Slovenian National Army. After the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, when VLS and JSDS also declared themselves in regard to this, in Slovenia the armed forces were mostly understood in the sense of Yugoslav armed formations. The attitude towards Serbs and the Serbian Army was a separate issue in the Slovenian politics of that time. The liberal camp characteristically praised the Serbian Army distinctively, considering it the decisive factor for the favourable resolution of the Slovenian border problem. JSDS argued for similar viewpoints. The Catholic camp, although favourably inclined towards Serbs, was more reserved in this aspect. Bishop Jeglič even saw the Serbian Army as the means of perpetrating (liberal) political violence against the Catholic movement. Simultaneously, during the political discussions about the system of the future Yugoslav state, VLS, just like JSDS, also emphasised the possibility that in the new state the armed forces could also be abused for internal political purposes. It is interesting, however, that in regard to internal political issues bishop Jeglič obviously also considered that the armed forces could be used against the Bolshevik sentiment among the people. However, the viewpoint which brought together all the Slovenian political and national factors of that time - the National Government as well as the political parties - had to do with the new social, cultural and political military character of the armed forces. The

National Government and political parties took various opportunities to argue for the assertion of a modern, anti-militaristic spirit of the new army. As a social and political factor, decisively protecting the vital national interests, the new army was supposed to be based on humane, rightful and proper relations between the officers and soldiers.

Such modern and socially progressive attitudes of the Slovenian politics and authorities towards the armed forces, also subject to the awareness about the existence of the Slovenian national army, did not stand the test of time. The Army of the Kingdom of SHS, established in Slovenia with the formation of the Drava Division District, developed in the militarist spirit and became an important support for the non-democratic, unitarian system of the first Yugoslav state, based on the Greater Serbian hegemony.